

UNIVERZITET U SARAJEVU - FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA KOMPARATIVNU KNJIŽEVNOST I
INFORMACIJSKE NAUKE

ZAVRŠNI MAGISTARSKI RAD

BAŠTINSKE USTANOVE I KULTURNI TURIZAM:
POTENCIJAL BOSNE I HERCEGOVINE

Mentor: Prof. dr. Lejla Kodrić Zaimović

Student: Zamira Jusić

Mart, 2024.

UNIVERSITY OF SARAJEVO- FACULTY OF PHILOSOPHY

DEPARTMENT OF COMPARATIVE LITERATURE AND
LIBRARY SCIENCES

FINAL WORK

HERITAGE INSTITUTIONS AND CULTURAL TOURISM: THE
POTENTIAL OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Mentor: prof. dr. Lejla Kodrić Zaimović

Student: Zamira Jusić

March, 2024.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	5
SUMMARY	5
UVOD	6
1. KULTURNA BAŠTINA	8
1.1 Materijalna i nematerijalna kulturna baština	10
2. Baštinske ustanove- muzej, biblioteka, arhiv	12
2.1. Muzej.....	12
2.2. Biblioteka.....	13
2.3 Arhiv	13
3. Kulturni turizam.....	15
3.1 Turizam u Bosni i Hercegovini	17
4. Kulturni turizam u Bosni i Hercegovini.....	21
4.1. Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine	21
4.1.1. Razvoj muzeja.....	21
4.2.Saradnja lokalnih vlasti i zemaljskog muzeja.....	25
4.3 Zavičajni muzej Travnik.....	27
4.4.Saradnja Zavičajnog muzeja sa lokalnim vlastima.....	28
5. Biblioteke kao baštinske ustanove	30
5.1. GaziHusrev-begova biblioteka	30
4.4.Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine	33
5. Arhiv Bosnei Hercegovine.....	38
5.1.Saradnja Arhiva sa lokalnim vlastima	40
5.2. Međuarhivska saradnja sa arhivima u regionu.....	41
6. Arhiv Republike Srpske	42
6.1. Saradnja Arhiva Republike Srpske sa lokalnim vlastima.....	44

ZAKLJUČAK	48
LITERATURA.....	50

SAŽETAK

Pojam kulturne baštine predstavlja prošlost, sadašnjost i budućnost jednog društva, ustanove i čovjeka, a najdominantnije baštinske ustanove su muzeji, biblioteke i arhivi. Svrha ovog rada je prikazati važnost baštinskih ustanova u promociji kulturnog turizma u Bosni i Hercegovini. U ovom radu biti će prikazan nastanak i razvoj Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu, najstarijeg muzeja u Bosni i Hercegovini, ali i rad Zavičajnog muzeja u Travniku. Napravit ćemo uvid u rad Gazi Husrev-begove biblioteke i Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, njihovu ulogu u promociji kulturnog turizma i saradnji sa lokalnim vlastima, kao i rad dva arhiva, Arhiva Bosne i Hercegovine i Arhiva Republike Srpske.

Ključne riječi: baštinske ustanove, biblioteka, muzej, arhiv, kulturni turizam, lokalne vlasti

SUMMARY

The concept of cultural heritage represents the past, present and future of a society, institution and man, and the most important heritage institutions are museums, libraries and archives. The purpose of this work is to show the importance of heritage institutions in the promotion of cultural tourism in Bosnia and Herzegovina. This paper will show the origin and development of the National Museum in Sarajevo, the oldest museum in Bosnia and Herzegovina, as well as the work of the Local Museum in Travnik. We will provide insight into the work of the Gazi Husrev-bey Library and the National and University Library of Bosnia and Herzegovina, their role in the promotion of cultural tourism and cooperation with local authorities, as well as the work of two archives, the Archives of Bosnia and Herzegovina and the Archives of Republika Srpska.

Keywords: heritage institutions, library, museum, archive, cultural tourism,, local authorities

UVOD

„Kultura je savršenstvo u bivanju.“

Dina Dean

Kulturna baština predstavlja našu prošlost, sadašnjost i budućnost. Utkana je u postojanje svakog čovjeka na ovome svijetu i dio je njegovog identiteta. Kulturna baština je širok pojam, jer obuhvata niz elemenata koji prkose vremenu, a baštinske institucije svojim radom doprinose očuvanju kulturne baštine. Tri najpoznatije baštinske ustanove su muzeji, biblioteke i arhivi. Svaka od ovih ustanova jednako je i pohranjivačka i informacijska, te na svoj način baštini kulturnu baštinu i radi na promociji iste što nas dovodi u direktnu vezu sa kulturnim turizmom.

Ovaj rad obuhvata definiciju temeljnih pojmova kulturne baštine, najvažnijih baštinskih ustanova biblioteka, muzeja i arhiva. Akcenat je na radu i promociji ovih ustanova, te će biti predstavljen rad dva muzeja, Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, najstarije ustanove ovog tipa i Zavičajnog muzeja u Travniku. Koliko biblioteke rade na promociji kulturnog turizma, biti će prikazano na primjeru Gazi Husrev-begove biblioteke i Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, a što se arhiva tiče, spomenut je rad i razvoj Arhiva Bosne i Hercegovine i Arhiva Republike Srpske.

Cilj ovog rada jeste prikazati na koji način ove baštinske ustanove rade na promociji kulturnog turizma, kolika je povezanost ova dva pojma, te u kojoj mjeri je to jedan od sektora koji može biti potencijal Bosne i Hercegovine. U radu će biti korištene sljedeće metode: deskriptivna metoda, metoda analize te komparativna metoda.

Ovaj rad ima za cilj istraživanje i analiziranje postojeće situacije, definisanje problema, te pronalaženje mogućih rješenja za potrebe i postojeće probleme u oblasti kulturne baštine i kulturnog turizma. Dakle, predmet istraživanja je sami pojam kulturne baštine, baštinske institucije, te razvoj turizma i kulturnog turizma u Bosni i Hercegovini. Analizirati će se rad jedne od najpoznatijih ustanova, Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, najpoznatije specijalne biblioteke u Bosni i Hercegovini, Gazi Husrev-begove biblioteke, te Arhiva Bosne i Hercegovine kao prve arhivske institucije ovog tipa, te na koji način ove

institucije daju doprinos razvoju kulturnog turizma u Bosni i Hercegovini. No, kako u Bosni i Hercegovini postoji još baštinskih ustanova koje svojim radom daju doprinos u jačanju kulturnog turizma, bit će predstavljen rad i razvoj Zavičajnog muzeja u Travniku, Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, kao i nastanak i razvoj Arhiva Republike Srpske.

1. KULTURNA BAŠTINA

Kulturna baština predstavlja prošlost ali i sadašnjost svakog društva, institucije i čovjeka i bez nje nije moguće graditi budućnost. To je važan element identiteta kako užih, tako i širih ljudskih zajednica. „Nositelj je obilježja davnih vremena i jedan od glavnih elemenata za prepoznavanje identiteta neke zajednice.“¹

Međutim, ukoliko pogledamo unatrag, pojam kulturne baštine nije bio utemeljen od samog početka. U *Haškom pravilniku*² navodi se da se trebaju zaštititi povijesni spomenici, međutim nije pobliže određeno šta se treba smatrati povijesnim spomenikom, kao i u *Ugovoru o zaštiti umjetničkih i znanstvenih ustanova i povijesnih spomenika*³ (engl. Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments), tzv. „Roerichov pakt“ nastalom prije Drugog svjetskog rata. On je sav posvećen zaštiti kulturne baštine, međutim ni u njemu nisu jasno naznačeni pojmovi koje koriste. Što se tiče Hrvatske, u hrvatskom je zakonu za određivanje zakonskog predmeta zaštite sve do 1999. godine u upotrebi bio termin „spomenik kulture“, a taj je zakon u čl. 2. sadržavao definiciju prema kojoj se „[s]pomenikom kulture smatraju [...] nepokretni i pokretni predmeti kao i grupe predmeta, koji su zbog svoje arheološke, historijske, sociološke, etnografske, umjetničke, arhitektonske, urbanističke, tehničke i druge naučne ili kulturne vrijednosti od značenja za društvenu zajednicu.“ Međutim, po Marasoviću, riječ „spomenik“ ima izvorno mnogo uže semantičko značenje od onoga koje mu se s vremenom pripisalo u kontekstu pojma spomenika kulture. Korijen te riječi nedvojbeno upućuje na kakvo prostorno, graditeljsko, likovno ili tekstualno obilježje koje se postavlja „u spomen neke osobe ili događaja.“ Stoga se čini prikladnim izraz „spomenik kulture“ zamijeniti pojmom „kulturno dobro“.⁴ Što se tiče Bosne i Hercegovine, pojam kulturne baštine koristi se kao opći i najširi pojam koji obuhvata zaštitu kulturnih dobara, međutim pozitivni propisi u Bosni i Hercegovini koji za predmet

¹Šošić, T. (2014). Pojam kulturne baštine-međunarodnopravni pogled. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu. 51 (4), pp. 833-860. Str.5

²Pravilnik o zakonima i običajima rata na kopnu nalazi se u prilogu istoimene Četvrte haške konvencije iz 1907. i njezin je sastavni dio. Konvencija i Pravilnik iz 1907. zamijenili su istoimenu Drugu hašku konvenciju o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1899. s Pravilnikom. Što se tiče odredaba o zaštiti kulturnih dobara, jedina je razlika između dvaju pravilnika u tome što u Haškom pravilniku iz 1907. godine čl. 27. obuhvaća također i povijesne spomenike, dok se u Pravilniku iz 1899. povijesni spomenici navode jedino u čl. 56., st 2.

³prvi mnogostrani međunarodni ugovor koji je u cijelosti posvećen upravo zaštiti kulturne baštine. Sklopljen je 1935. godine u okviru Panameričke unije, te ima regionalni karakter

⁴Šošić, T. (2014). Pojam kulturne baštine-međunarodnopravni pogled. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu. 51 (4), pp. 833-860. Str.5 - Marasović

imaju zaštitu, očuvanje i korištenje kulturne baštine neujednačeni su po pitanju terminologije. Ključni razlog za pravnu neujednačenost jeste nepostojanje pravnog okvira, odnosno krovnog zakona na nivou Bosne i Hercegovine koji bi se bavio zaštitom kulturne baštine, jer zaštita kulturnih dobara je u nadležnosti entiteta i kantona koji donose svoje zakone i podzakonske akte i uređuju ovu oblast, što generira pravnu neujednačenost, pa i po pitanju korištene terminologije. Iz tog razloga pravni okvir zaštite kulturne baštine je fragmentaran, te sama nadležnost nije u ime države, nego entiteti sami po sebi donose odluke.⁵

Dakle, pojmom „kulturno dobro“ opisujemo sve kulturne objekte vrijedne zaštite i očuvanja. Engleski ekvivalent mu je *cultural property* (doslovno kulturna imovina), međutim nakon niza održanih rasprava utvrđeno je da se *cultural property* veže za prava vlasnika tog dobra, kao i da ovaj pojam ne može obuhvatiti sve vidove nematerijalne kulturne baštine.⁶ Stoga su autori Prott i O'Keffe predložili da se pojam *cultural property* zamijeni sa pojmom *cultural heritage*, tj. kulturna baština, sa jasnom naznakom da kulturna baština nije obična imovina.⁷ Tek u posljednjih petnaestak godina ovaj pojam biva afirmisan u nekim dokumentima. Forrest⁸ smatra da kulturna baština jest vrijednost u smislu da ono što je važno nekom narodu nije niti predmet sam po sebi ili kakva praksa sama po sebi, nego upravo značajnost objekta ili prakse i on ističe tri vrijednosti koje su znatno utjecale na razvoj zaštitnih režima u okviru UNESCO-a, a radi se o izražajnoj (engl. Expressive value), arheološkoj odnosno povijesnoj te ekonomskoj vrijednosti kulturne baštine. Navedenim vrijednostima autor, promišljajući kao pravnik, naposljetku pridodaje i „pravnu vrijednost“. Na koncu, najobuhvatnija definicija kulturne baštine jeste :

Kulturna baština predstavlja skup distinktivnih obilježja naslijeđenih iz prošlosti koje ljudi identificiraju, neovisno o vlasništvu, kao odraz i izraz njihove konstantno evoluirajuće vrijednosti, vjerovanja, znanja i tranzicije. Uključuje sve aspekte okruženja koje je rezultat interakcije između ljudi i mjesta kroz vrijeme, kao i raznih tradicija i vrijednosnih sistema.⁹

Druga polovina 20. tog stoljeća snažno je angažirana na isticanju komunikacijske i informacijske uloge ustanova baštine, sve češće ih određujući kao informacijske ustanove(misleći ovdje prvenstveno na arhive, biblioteke i muzeje, ali ne umanjući značaj ni

⁵ Petrović, A, Otvorena pitanja pravne zaštite kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, Baština sjeveroistočne Bosne br. 10, Pravni Fakultet u Tuzli, str. 56

⁶Prott, O'Keeffe, op. cit. (bilj. 3), str. 311

⁷Ibid str. 310

⁸Forrest, op. cit. (bilj. 1), str. 25

⁹Tetard, F. (2004). Cultural heritage and mobile phones. IADIS International Conference e-Society. pp.868-871. Str. 63.

ostalnih srodnih institucija).¹⁰ a sam pojam i koncept baštine je interdisciplinarni naravi i zadire u niz različitih disciplina i područja ljudskog djelovanja. Kulturna baština je dobro koje nam je ostavljeno od naših predaka, da je čuvamo u sadašnjosti i čuvamo za buduće generacije. Što se tiče očuvanja kulturne baštine na globalnom nivou, za to je zadužen UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization). Pravni instrumenti preko kojih UNESCO djeluje u svijetu su konvencije, deklaracije i preporuke prihvaćene od država članica. „UNESCO ili Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu kao velika međunarodna koalicija, pod natpisom mira i kulture, je ta koja je krenula u misiju očuvanja i zaštite lokacija koje zbog svojih prirodnih karakteristika, povijesne važnosti ili duhovne znakovitosti nadilaze sva ograničenja i na taj način postaju zajednička ostavština cijelog čovječanstva.“¹¹

1.1 Materijalna i nematerijalna kulturna baština

Kulturna baština se dijeli na materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu te predstavlja esencijalni korijen čovječanstva.¹²

„Materijalna kulturna baština, ogledajući se u svojoj fizičkoj dimenziji, uključuje građevine, historijska mjesta, spomenike, artefakte dok nematerijalna baština (koja nema fizičku dimenziju) obuhvata rituale, plesove, muziku, vjerske rituale, tradicije, tradicionalna znanja, običaje i vještine.“¹³ Naime, možemo reći da kulturna baština obuhvata sljedeće elemente:

- a) muzeji, umjetnost, skulpture, zanati, galerije, festivali
- b) arhitektura (ruševine, poznati objekti...)
- c) arheološka područja
- d) muzika i ples
- e) kulturno-povijesne rute
- f) jezične i književne studije (ture i događaji)

¹⁰ Kodrić Zaimović, L. (2021.) Baštinske studije Od moderne do postdigitalne kulture, str. 21

¹¹ Mičić, N. (2012). UNESCO i kulturna baština. Diplomski rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet. Str.4

¹² Ott, M. (2011). Towards a new era of cultural heritage: education. Creative education. 81 (4), pp.396-406. Str.9.

¹³ Hamilton, F. (2003). Tangible and Intangible Cultural Heritage. [Online]. Dostupno na: <http://designonline.org.au/wp-content/uploads/2018/05/Cultural-Heritage.pdf>

g) cjelokupna (narodna i primitivna) kultura i supkultura.¹⁴

Materijalna kulturna baština se dalje dijeli na pokretnu baštinu (svi predmeti koji imaju kakvu poveznicu s ljudskom kulturom, a svakako treba ubrojiti umjetnine, poput slika i kipova, ali također i predmete primijenjene umjetnosti i obrta, poput nakita, posuđa i liturgijskih predmeta, zatim stari novac, stare knjige) i nepokretnu baštinu (građevine, historijske lokalitete, spomenike...)¹⁵Nematerijalnu kulturnu baštinu možemo definisati kao prakse, reprezentacije, izričaje, znanja, vještine, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore povezane s njima, a koje zajednice, skupine i pojedinci prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine.¹⁶

Dakle, utvrdili smo da je kulturna baština širok pojam, da obuhvata niz elemenata koji prkose vremenu, a značaj ovih ustanova pamćenja u procesima očuvanja i konstituiranja, a i rekonstruiranja kolektivnog pamćenja veliki je. U nastavku rada biti će prikazan rad muzeja, biblioteka i arhiva i njihove uloge u očuvanju kulturne baštine, a shodno toj ulozi i povezanost sa turizmom i kulturnim turizmom.

¹⁴ Kombol, T. (2006). Kulturno naslijeđe i turizam. Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin. pp.211-226. Str.4.

¹⁵Oršulić, O. (2017). Kulturna baština Brodsko-posavske županije. Diplomski rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile, Fakultet za interdisciplinarnu, talijansku i kulturološku studiju. Str.7

¹⁶Unesco.org. (2013). Introducing UNESCO. [Online]. Dostupno na: <http://uis.unesco.org/en/terms-andconditions>

2. Baštinske ustanove - muzej, biblioteka, arhiv

Tri osnovne baštinske ustanove su biblioteke, arhivi i muzeji. Danas se percipiraju kao tri različite ustanove, ali u središtu njihovog djelovanja je svakako aspekt očuvanja. Baštinske ustanove preko oblikovanja i prikazivanja znanja o prošlosti direktno su uključene u razumijevanje sadašnjosti, a time i u djelovanje za budućnost.

2.1. Muzej

ICOM (International council of museums) definiše muzej kao neprofitnu, trajnu instituciju u službi društva koja istražuje, sabire, čuva, interpretira i izlaže materijalnu i nematerijalnu baštinu. Otvoreni za javnost, pristupačni i uključivi muzeji potiču različitost i održivost. Muzeji djeluju i komuniciraju etično, profesionalno i u suradnji sa zajednicama pružaju različite mogućnosti za edukaciju, uživanje, promišljanje i razmjenu znanja¹⁷ Prema Zakonu o muzejskoj djelatnosti Kantona Sarajevo muzejski materijal obuhvata „proizvode prirode, proizvode ljudskog rada i duha, predmete, dokumente i druga svjedočanstva o pojavama i procesima u društvu, historijskim zbivanjima, kulturnom, naučnom, političkom, ekonomskom i tehničkom razvoju, životu i običajima ljudskih zajednica, životu i djelu istaknutih ličnosti, kao i druge predmete koji svjedoče o razvoju prirode i društva od prahistorije do danas.¹⁸

Prva ustanova ovog tipa bila je Aleksandrijski muzej. Osnovan je u helenističkoj Aleksandriji kao hram muza i vrh duhovne hijerarhije (sagrađen u doba egipatskog vladara Ptolemeja II. Filadelfa, III. st. pr. Kr.). Bio je središte naučne, kulturne i umjetničke djelatnosti. Uz biblioteku sadržavao je istraživačke laboratorije, astronomski opservatorij, predavaonice i učionice, botanički i zoološki vrt. U zbirkama je uz knjige bilo minerala i prirodnih rijetkosti, ali ne i umjetnička djela. U Muzeju su učenjaci živjeli o državnom trošku, a među njima se spominju Euklid i Arhimed. Aleksandrijska knjižnica najpoznatija je i najveća knjižnica helenističkoga doba.

¹⁷Museum definition. ICOM (International council of museums). Dostupno na: <http://www.icom-croatia.hr/aktivnosti/icom-definicija-muzeja-2022/> (datum pristupa 04.03.2023.)

¹⁸ Zakon o muzejskoj djelatnosti KS. Službene novine KS., br. 13/2017. Dostupno na: <https://www.paragraf.ba/propisi/kantona-sarajevo/zakon-o-muzejskoj-djelatnosti.html> (datum pristupa 9.11.2022.)

2.2. Biblioteka

Riječ biblioteka je nastala od grčke složenice sastavljene od riječi *biblion* – knjiga i *theke* – spremište, čuvalište¹⁹, u doslovnom značenju spremište knjiga. Mogu se podijeliti na nacionalne, visokoškolske, školske, javne (narodne, gradske) i specijalne biblioteke.

Sveobuhvatna definicija biblioteke jeste da je biblioteka kulturna i informacijska ustanova koja slijedeći općeprihvaćene ciljeve društva i načela stručnog rada, odabire, nabavlja, obrađuje, u fizičkome i obavijesnom smislu sređuje te čuva i daje na korištenje bibliotečku građu, a preko organiziranih službi pruža raznolike usluge aktivnim i potencijalnim korisnicima.²⁰ Biblioteka skladišti veliki broj knjiga, brošura, časopisa, novina, disertacija, kataloga, prospekta, plakata, štampanih letaka, kartografskih publikacija, ali i muzička djela, reprodukcije likovnih djela, razglednice, kalendare, fotografije i gramofonske ploče. Prvi nama poznati ostaci biblioteke nađeni su u sumerskome gradu Nipuru (oko 3000. pr. Kr.), zatim u Lagašu (oko 2200. pr. Kr.), Ugaritu (2000. do 1500. pr. Kr.), u Ašurbanipalovoj palači u Ninivi (VII. st. pr. Kr.) i dr. Također je bitno napomenuti da je Kalimah, pjesnik i upravitelj Aleksandrijske knjižnice autor je prvoga biobibliografskoga popisa vjerojatno svih rukopisa koji su ušli u knjižnicu, pod imenom Popisi (Πίνακες, oko 250. pr. Kr.), za koji se pretpostavlja da je bio katalog knjižnice.²¹ Što se tiče Bosne i Hercegovine, Bibliotečka djelatnosti u Bosni i Hercegovini obuhvata sistematsko prikupljanje, stručnu obradu, čuvanje, pohranjivanje i davanje na korištenje bibliotečke građe, prikupljanje informacija o toj građi, kao i obavezno dostavljanje štampanog materijala.²²

2.3 Arhiv

Što se arhiva tiče, arhiv se odnosi na ustanove u kojima se „trajno čuva, stručno obrađuje i omogućava korištenje arhivske građe u različite svrhe“ A arhivska građa prema Zakonu o arhivskoj građi Federacije Bosne i Hercegovine obuhvata „izvorni i reproducirani (pisani,

¹⁹ Hessel, A. Povijest knjižnica: pregled od njihovih početaka do današnjih dana. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1977., 10

²⁰ Tadić, K. Rad u knjižnici: priručnik za knjižničare. Dostupno na: <http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/biblio/nastava/dz/text/katm.htm> (datum pristupa: 11.9.2022.).

²¹ Knjižnica, Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3764>, (datum pristupa 9.11.2022.)

²² Zakon o bibliotečkoj djelatnosti (“Službeni list Republike Bosne i Hercegovine”, broj 28/03)

crtani, tiskani, fotografirani, filmirani, fonografirani ili na drugi način zabilježen) dokumentarni materijal od značenja za funkcioniranje uprave u Federaciji, povijest, kulturu, znanost, obrazovanje i druge društvene oblasti.²³

Smatra se da su arhivi vezani uz potrebu čuvanja zapisa o prošlim političkim i gospodarskim događajima, te da su prvi arhivi nastali u okrilju starih istočnih civilizacija (Hetiti, Asirci, Medijci, Babilonci, Perzijanci i Egipćani), a na prostoru Europe prvi se arhivi javljaju u Grka i Rimljana. Tako su se u Ateni u IV. st. pr. Kr. državni spisi čuvali u Metroonu (hramu božice Kibe), a moguće je da su i drugi polisi imali slične ustanove.²⁴

²³Zakon o arhivskoj građi Federacije Bosne i Hercegovine. Službene novine Federacije BiH, br. 45/02., 1. Dostupno na: <https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Zakon-o-arhivskoj-gradji-FBiH.pdf>, (datum pristupa 9.11.22.)

²⁴ Arhiv, Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3764>, (datum pristupa 9.11.2022.)

3. Kulturni turizam

Kada spomenemo sami pojam turizma, bitno je da znamo da je koncipiran unazad dva stoljeća, a jedna od mnogobrojnih definicija jeste da je turizam skup odnosa i pojava koje proizlaze iz putovanja i boravka posjetilaca nekog mjesta ako se tim boravkom ne zasniva stalno prebivalište i ako s takvim boravkom nije povezana nikakva njihova privredna djelatnost. Na pitanje zašto ljudi putuju veoma je teško dati odgovor, te se smatra da na to utiče niz poticaja, a kao glavni motivi mogu se navesti bijeg od svakodnevnice, kao i novi doživljaj i iskustvo. Ako posmatramo turizam kroz suvremeni kontekst, uočiti ćemo da je svakom putniku bitno, pored novih doživljaja i posjećivanja nove lokacije, da je mjesto označeno kao sigurno. Napretkom digitalne tehnologije, u mogućnosti je da provjeri sve prednosti i mane određene lokacije, stoga je veoma bitno da domaćin bude u koraku sa tehnologijom.

Što se tiče kulturnog turizma, aktuelne su brojne definicije. Svjetska turistička organizacija (WTO) definisala je kulturni turizam kao putovanja motivirana kulturom što uključuje festivale i slična događanja, posjete povijesnim lokalitetima i povijesnim spomenicima, kako bi se proučavala priroda, folklor ili umjetnost. Prema ovoj definiciji, ključni element koji razlikuje kulturne od ostalih turista je motivacija u kojoj prevladavaju kulturni sadržaji. Silberberg, T. smatra da je kulturni turizam putovanje osoba izvan stalnog mjesta boravka, motivirano u potpunosti ili djelomično interesom za povijesno-umjetničko ili znanstveno nasljeđe društvene zajednice, odnosno jednom riječju kulturom. Stebbins, R.A. definiše kulturni turizam kao potragu i sudjelovanje u kulturnim iskustvima estetske, emocionalne, intelektualne ili psihološke prirode. Konceptualna definicija organizacije ATLAS (European Association for Tourism and Leisure education) za potrebe istraživanja u okviru EU uključuje oba stajališta, motivacijske i doživljajne elemente te kulturni turizam definiše kao sva putovanja koja uključuju posjete kulturnim atrakcijama izvan domicila s ciljem stjecanja novih spoznaja i doživljaja koja zadovoljavaju kulturne potrebe. Njihova tehnička definicija tretira kulturni turizam kao putovanja izvan domicila koja uključuju posjete različitim kulturnim atrakcijama od povijesnih lokaliteta, kulturnih manifestacijama te kulturnih ustanova.²⁵

²⁵ Klasnić, I. Kulturni turizam, Pula, 2018. str. 9.

Razlikujemo tri tipa kulturnog turizma:

- Turizam naslijeđa
- Historijski turizam i
- Turizam umjetnosti.

Turizam naslijeđa temelji se na želji za iskustvom različitih kulturnih predjela i oblika naslijeđenih iz prošlosti u obliku građevina, arheoloških nalaza, spomenika te drugih oblika ljudskog stvaralaštva pohranjenih u muzejima i zbirkama. Turizam naslijeđa uključuje i lokalnu kulturnu tradiciju. Historijski turizam je jedan od glavnih oblika kulturnog turizma u kojem se ostvaruju putovanja u području starih kultura: Rimske kulture, Egipta ili Inka. Ovaj oblik turizma je orijentiran i na obrazovanje turista tako da se spomenici pokazuju uz stručno vođenje, a često i uz održavanje predstava sa zvučnim i svjetlosnim efektima kako bi se istakla važna povijesna događanja. Turizam umjetnosti je usmjeren na privrženost turista umjetnosti u slikarstvu, skulpturi, pozorištu i drugim kreativnim oblicima ljudskog izražavanja. Kao osnovne aktivnosti turista, ovdje se javlja obilazak gradova umjetnosti i povijesnih područja, posjećivanje muzeja i galerija, te prisustvovanje umjetničkim priredbama i festivalima.²⁶ Shodno tome, kada se turista nađe pred kulturnom atrakcijom na kulturnoj destinaciji, u mogućnosti je da upije svaki detalj koji mu nijedan crtež ili slika ne može pružiti, što mu pruža veliki osjećaj zadovoljstva i ispunjenosti.

Također, ljepša strana razvoja kulturnog turizma jeste novčani aspekt koji donosi dobro lokalnom mjestu, gradu ali i državi. Privlačenjem većeg broja turista donosi i bolje prihode, a samim tim i bolju reklamu za grad, i njegov dalji razvoj.

Slika 1. Kulturni turizam

²⁶Kombol, T. (2006). Kulturno naslijeđe i turizam. Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin. pp.211-226. Str.8

3.1 Turizam u Bosni i Hercegovini

Kultura kao motiv putovanja sve više pokreće ljude da istražuju mjesta bogata kulturnim sadržajima ili arheološkim nalazištima i stižu potpuno nova iskustva i jedinstvene doživljaje. Uzimajući u obzir da Bosna i Hercegovina iza sebe ima niz burnih događaja koji su obilježili njenu prošlost, danas nalazimo tragove raznih kultura u svim krajevima naše države. Bogatstva koja krasi Bosnu i Hercegovinu su najljepši nacionalni park Bosne i Hercegovine, NP Una, koja je magnet kako za strane, tako i za domaće turiste.

UNESCO-va Tentativna lista baštine potvrđuje bogatstvo resursa koje Federacija BiH treba što bolje iskoristiti, a među njima su Prirodno graditeljska cjelina Jajca, Sarajevo - jedinstveni simbol univerzalne multikulturalnosti (trajno otvoreni grad), Historijsko urbano područje Počitelj, Prirodno i urbano područje Blagaj, Prirodno i historijsko područje Blidinje, Prirodno i historijsko područje Stolac, Pećina Vjetrenica, Prašuma Perućica, Jevrejsko groblje u Sarajevu, Martinbrodski slapovi i Sarajevska Hagada koja je upisana u UNESCO-v Međunarodni registar Pamćenje svijeta (Memory of the World). Pored Hagade, 30. oktobra 2017. godine u Parizu, upisana je i rukopisna zbirka Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu posvećena pokretnoj svjetskoj kulturnoj baštini. Kao posebno značajan razlog dodjeljivanja ove nagrade bila je činjenica da je Biblioteka u cijelosti sačuvala sve svoje fondove tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992–1995. godine.

Federacija BiH ima gradove zadivljujuće arhitekture, bogatim historijskim spomenicima, s povoljnim klimatskim uslovima za odvijanje turističkih aktivnosti, a ujedno je i regija kulinarske kulture kvalitetne hrane i pića. Gradovi Federacije BiH su muzeji na otvorenom (npr. Sarajevo, Mostar, Jajce) koji zahvaljujući povećanju turističkih kapaciteta i ponude proteklih nekoliko godina bilježe povećan broj gostiju. Širom Federacije BiH nalaze se religijski lokaliteti kao što su sufijska tekija u Blagaju, jedno od najvećih svjetskih marijanskih svetišta Međugorje, pravoslavni manastir Žitomislići, Podmilačje kao i Ajvatovica. Federacija BiH se može pohvaliti i predivnim zaštićenim područjima poput Nacionalnog parka Una, parkovima prirode Blidinje i Hutovo Blato, ali i olimpijskim

planinama Trebević, Igman, Bjelašnica, koji predstavljaju neke od najvrednijih dobara Bosne i Hercegovine.²⁷

Dakle, upisana dobra iz Bosne i Hercegovine na UNESCO-ovoj Listi svjetske baštine su most Mehmed-paše Sokolovića u Višegradu i područje Starog mosta starog grada Mostara, kao i stećci - srednjovjekovni nadgrobnici (18.4.2011) i Stari Most u Mostaru.

Slika br. 2 Stari Most, Mostar

²⁷ Nacrt FBIH, Strategija razvoja turizma 2022-2027, str. 21, [https://www.fmoit.gov.ba/upload/file/2020/Kabinet%202020/NACRT%20-%20FBIH%20STRATEGIJA%20RAZVOJA%20TURIZMA%202022-2027%20BHS\(1\)\(1\).pdf](https://www.fmoit.gov.ba/upload/file/2020/Kabinet%202020/NACRT%20-%20FBIH%20STRATEGIJA%20RAZVOJA%20TURIZMA%202022-2027%20BHS(1)(1).pdf) posjećeno 29.11.2022.

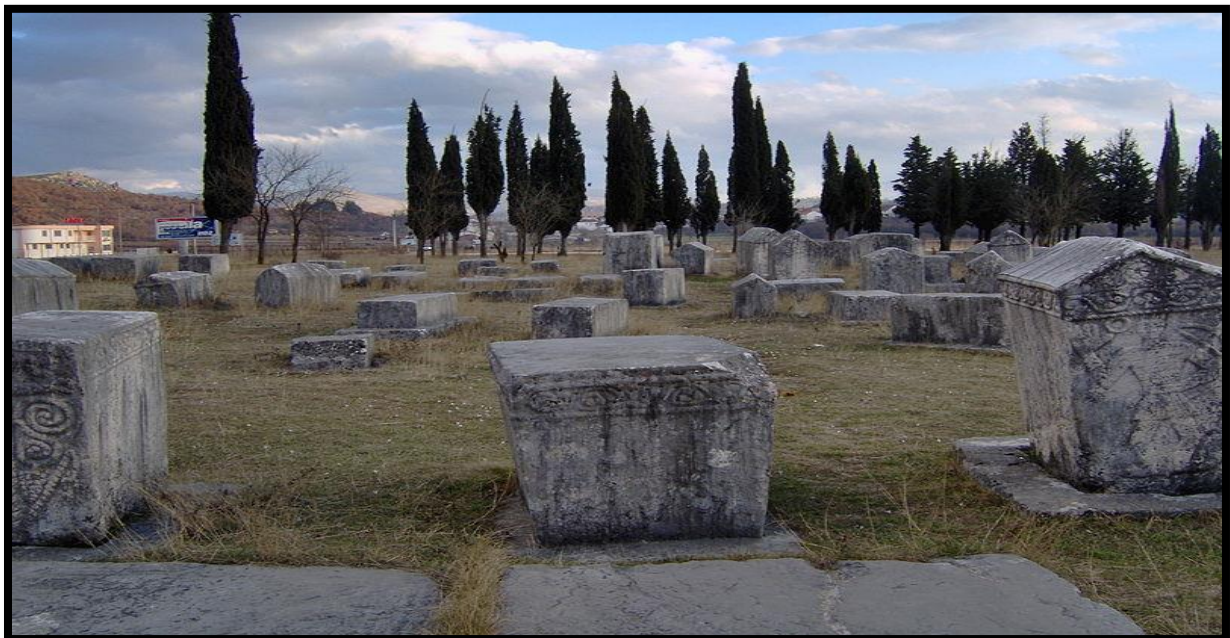
Slika br. 3 Tekija, Blagaj

Slika br. 4 Park prirode Blidinje

Slika br. 5 Manastir Žitomislić

Slika br. 6 Nekropola Radimlja kod Stoca

4. Kulturni turizam u Bosni i Hercegovini

Vratimo li se na činjenicu da su tri najdominantnije baštinske ustanove muzej, biblioteka i arhiv, najbolji način za promociju kulturnog turizma jeste upravo predstavljanje najpoznatijih baštinskih ustanova u Bosni i Hercegovini, njihovog rada i promocija koje privlače posjetioce. Ove ustanove čuvaju sadržaje prošlosti i njihova uloga je veoma bitna za državu. Uzme li se u obzir da je Bosna i Hercegovina zemlja sa jedinstvenom kulturnom baštinom, različitim prirodnim atrakcijama, ali i prepoznatljivim gostoprimstvom, upravo zato ima ogroman potencijal za razvoj kulturnog turizma koji može imati ključnu ulogu u ekonomskoj budućnosti. Činjenica je da je kulturni turizam u razvoju, ali nažalost, postoje brojni izazovi kao što su nedostatak ulaganja, nedovoljne promocije koje predstavljaju prepreke. Stoga se ove ustanove trude privući posjetioce raznim promocijama i izložbama.

4.1. Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine

Zemaljski muzej u Bosni i Hercegovini najstarija je kulturna i naučna ustanova zapadnog tipa. Osnovan je 1888. godine, a na njegovo samo osnivanje uticao je niz historijskih događaja. Dugo se ukazivalo na potrebu osnivanja jedne ovakve ustanove, prva ideja javila se 1850.tih godina, a do samog osnivanja dolazi kasnije jer su se u tom periodu smijenile dvije carevine, osmansku je zamijenila austro-ugarska carevina. Nova uprava zahtijevala je veću pismenost i masovnu obrazovanost, a kako je ovo područje bilo slabo istraženo, mnogi naučnici doprinijeli su tome da već u prvim godinama okupacije, mnogi spomenici bivaju raznošeni. Upravo to doprinijelo je osnivanju muzeja formiranjem Muzejskog društva koje upravo 1. februara 1888. godine zvanično osniva Zemaljski muzej posredstvom Zemaljske vlade. Za direktora Muzeja imenovan je vladin savjetnik Kosta Hörmann.

Prvobitni je prostor bio skućen, stoga se pristupa izgradnji novih zgrada paviljenskog tipa, što biva završeno 1913. godine, a Muzej je otvoren za javnost 4. oktobra iste godine.

4.1.1. Razvoj muzeja

Od samog početka rada Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine razvijao se kao kompleksna kulturna i naučna ustanova u okviru koje se njeguje više naučnih disciplina: historija, geografija, arheologija (prahistorijska, antička i srednjovjekovna), etnologija

(materijalno i nematerijalno kulturno naslijeđe, folkloristika), historija umjetnosti i prirodne nauke (biologija, geologija, paleontologija i mineralogija), djelomično jezik, književnost, statistika i bibliografija, iz kojih su se vremenom iskristalizirala tri današnja odjeljenja: Odjeljenje za arheologiju, Odjeljenje za etnologiju i Odjeljenje za prirodne nauke.²⁸

Nažalost, dešavanja koja slijede donose zastoj i pad aktivnosti u svim osnovnim djelatnostima Zemaljskog muzeja, naročito u periodu Drugog svjetskog rata. Nakon završetka počinje spor period stabilizacije. Početkom šezdesetih godina, Zemaljski muzej započinje i postiže izuzetne rezultate u svim aktivnostima, naročito u naučnoistraživačkoj, izdavačkoj i izložbenoj aktivnosti. Nažalost, agresijom na Bosnu i Hercegovinu razorene su četiri zgrade muzejskog kompleksa i Botanički vrt. Uz pomoć svih dobrih ljudi i donacija, muzej se oporavljao.

Kada govorimo o struktura muzeja organizacione jedinice od kojih se sastoji su:

- Odjeljenje za arheologiju
- Odjeljenje za etnologiju
- Odjeljenje za prirodne nauke
- Biblioteka

Ustanove koje su se razvile iz ranijih djelatnosti Zemaljskog muzeja:

- Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti BiH
- Orijentalni institut
- Balkanološki institut
- Umjetnička galerija BiH
- Institut za proučavanje folkloru
- Biološki institut
- Fitopatološki zavod

Neke od djelatnosti Zemaljskog muzeja BiH u međuvremenu su ugašene tako što se prenose na novoosnovane ustanove. Djelatnosti Zemaljskog muzeja su:

- Muzeološka djelatnost
- Naučno-istraživačka djelatnost
- Vaspitno-obrazovna djelatnost

²⁸https://visitmycountry.net/bosnia_herzegovina/bh/index.php/37-kultura/muzeji/sarajevo-muzeji/81-zemaljski-muzej , posjećeno 16.12.2022.

- Izdavačka

Slika br. 7 Zgrada Zemaljskog muzeja u Sarajevu

Obzirom da je u današnje vrijeme napredak tehnologije vidljiv na svim područjima, a cilj ovakvih ustanova jeste prilagoditi se novim izazovima, stoga je bitno obratiti pažnju na Internet stranicu samog muzeja, kao i događaje kojima se trude privući posjetioce.

Stranica Zemaljskog muzeja veoma je dobro stilizovana i nudi sve bitne informacije. Prije svega, tu su informacije o radnom vremenu, cijeni ulaznica, te samoj mapi koja olakšava dolazak do same lokacije. Odjeljak ispod osnovnih informacija rezervisan je za predstojeće izložbe, ali tu su i stalne poput Bosna i Hercegovina u predhistorijsko doba i Fosili Sarajeva i okoline. Poseban dio stranice zauzima *Sarajevska hagada* kao jedan od najsjajnijih bisera ove ustanove. Sama hagada (hebrejski priča, kazivanje) predstavlja jednu vrstu zbirke vjerskih propisa i predanja unesenih u molitveni red obilježavanja Pesaha, praznika kojim se slavi oslobođenje Jevreja iz egipatskog ropstva. Osnovne podatke nalazimo u objašnjenju, kao i sliku prikazanu ispod.

Slika br. 8 Sarajevska hagada

Naredni dio zauzimaju predmeti koje je moguće vidjeti u 3d rezoluciji. Neki od njih su *Stećak Vlatka Vlađevića* iz srednjeg vijeka ili *Zgoščanski sljemenak* također iz srednjeg vijeka. Ono što je danas veoma važno jeste biti u koraku s tehnologijom, a Facebook stranica muzeja ispunjena je svakodnevnim objavama i dešavanjima, što omogućava uvid svim korisnicima u rad samog muzeja. Muzej ove godine obilježava 135. godišnjicu i tim povodom 1. februara organizovani su dani otvorenih vrata, te je omogućen uvid u depoe u kojima se čuva višestoljetni knjižni fond.²⁹ Bitno je napomenuti da omogućavaju i besplatan ulaz, na primjer povodom Dana žena, što bude objavljeno i u dnevnim novinama kako bi što više ljudi imalo priliku da vidi jedinstvene izložbene primjerce.

²⁹ Facebook stranica Zemaljskog muzeja, dostupno na <https://www.facebook.com/zemaljskimuzej>, posjećeno 3.4.23.

4.2. Saradnja lokalnih vlasti i Zemaljskog muzeja

Zemaljski muzej kao jedna od najznačajnijih ustanova u Bosni i Hercegovini ima dobru saradnju sa lokalnim vlastima ali i mnogim organizacijama, kako domaćim, tako i stranim koje prepoznaju njegovu vrijednost. Upravo iz tih razloga se organizuju mnoga dešavanja u samom muzeju, po gradu Sarajevu i pruža se prilika što boljem promovisanju muzeja, ali i grada Sarajeva. Ono što je bitno napomenuti jeste da je Zemaljski muzej u Sarajevu 2022. godine zvanično postao nastavna baza od posebnog značaja za Univerzitet u Sarajevu i time je Vlada KS doprinijela održavanju i opstanku jedne od najvažnijih institucija. Unazad nekoliko godina svjedoci smo nekih dešavanja kao što su *“Sve je tu za Dvadesetu”* sa bogatim umjetničkim programom, a nastao je na inicijativu Vlade Kantona Sarajevo, uz sufinansiranje Turističke zajednice Kantona Sarajevo, u organizaciji Obala Art Centra i Zemaljskog muzeja BiH. Turistička zajednica financirala je i obnovu električnih instalacija, čime su poboljšali vizuelni identitet samog muzeja.

Krajem prošle godine, tačnije u novembru mjesecu 2023. godine Botanički vrt Zemaljskog muzeja osvjetljen je magično, te predstavlja pravu atrakciju za građane Sarajeva, ali i ostalih gradova. Festival svjetla Sarajevo donosi atraktivne svjetlosne postavke inspirisane ambijentom Botaničkog vrta i prirodnog i kulturno-historijskog blaga koje se čuva u Zemaljskom muzeju BiH. Nastao po uzoru na lightscaping iskustva u botaničkim vrtovima i parkovima širom svijeta, Festival svjetla Sarajevo u Zemaljskom muzeju BiH jedinstven je događaj na ovim prostorima. Traje do 1. marta 2024. godine, a upravo ta dva datuma odabrana su, između ostalih tokom praznične sezone da se prikaže bogatstvo bosansko-hercegovačke kulturne tradicije. Ovogodišnja postavka Festivala svjetla Sarajevo najvećim dijelom predstavlja biljni i životinjski svijet ovih prostora, posebno one vrste kojima prijete izumiranje, pa je Botanički vrt Zemaljskog muzeja BiH ispunjen svjetlosnim skulpturama pčela i leptirova, jata ptica i riba, žaba, kornjača, raznobojnih cvjetova i biljaka, ali i lampicama postavljenim po drveću i biljkama, koje se savršeno uklapaju u ambijent i nadopunjuju ga, kreirajući prekrasan ugođaj. Fokus je stavljen i na kulturno-historijska bogatstva koja se čuvaju u Zemaljskom muzeju BiH, pa su na poseban način uprizoreni elementi sa bosanskog ćilima, a svjetlom su istaknuti i reprezentativni primjerci stećaka. Posebna atrakcija bit će spektakularna video instalacija „Zvezdana vrata – Skriveni svijet“, koja za temu ima svjetlo kao izvor života i rađanje života na našoj planeti. Sigurno je da je

ovaj projekat veliko osvježenje u Sarajevu, te prilika da se muzej posjeti i pokaže u noćnom izdanju, a ujedno i veliki plus sa saradnju muzeja te njegovu promociju.

Slika br. 9 Festival svjetla u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine

Pored Zemaljskog muzeja u Sarajevu kao glavnom gradu Bosne i Hercegovine, djeluje i preko dvadeset drugih muzeja čije postavke nude bogate priče o historiji i kulturi naroda koji žive ovdje. Neki od njih su Historijski muzej Bosne i Hercegovine koji tretira kompletnu historiju od prvog spominjanja Bosne 949. godine pa do danas, Gazi Husrev- begov muzej posvećen je liku i djelu najvećeg vakifa Sarajeva Gazi Husrev-begu, Muzej Jevreja koji svjedoči višestoljetnom prisustvu Jevreja na ovim prostorima i enormnom doprinosu koji su dali Bosni i Hercegovini. Tu su još i Muzej ratnog djetinjstva, Muzej Ars aevi, kao i Muzej optičkih iluzija. No, ako se baziramo na ostale gradove Bosne i Hercegovine, može se primijetiti da i oni imaju bogatu historiju baštinstva. Dobar primjer daje nam Travnik, koji je koristio različite objekte poput austrougarskog Zatvora, Velike nadbiskupske gimnazije, Varoške džamije i Elči Ibrahim-pašine medrese za smještaj eksponata i zbirki.

4.3 Zavičajni muzej Travnik

1950.godine utemeljen je današnji Zavičajni muzej Travnik, a stalna izložbena postavka otvorena je za posjetioce 1975. godine. Fondus muzeja sadrži oko 80 hiljada eksponata. Bitno je napomenuti da je Zavičajni muzej Travnik jedini zavičajni muzej na području Srednjobosanskog kantona.

Stalna izložbena postavka Muzeja sastoji se od:

- Prirodoslovne postavke
- Arheološke postavke
- Kulturno-povijesne postavke
- „Život i običaji ljudi travničkog kraja“ (Stalna izložbena postavka fotografija)

Raznovrsnost zbirki i mnoštvo eksponata čine ga neizostavnim mjestom za upoznavanje prošlosti i prirodne baštine travničkog kraja. Stalna izložbena postavka, kao i tematske izložbe, predstavljaju istinsku atrakciju za domaće i inostrane turiste, školske ekskurzije i druge zaljubljenike u tradicionalnu kulturu i običaje svih ljudi i naroda koji od prahistorije naseljavaju ovaj dio BiH.³⁰

Slika br. 10 Zavičajni muzej Travnik

³⁰Zvanična stranica Zavičajnog muzeja Travnik, dostupno na <https://muzejtravnik.ba/zavicajni-muzej-travnik/>, posjećeno 3.6.2023.

Prirodoslovna zbirka ovog muzeja naslijeđena je od Velike nadbiskupske gimnazije u Travniku, osnovane 1882. godine, a utemeljio ju je tadašnji profesor 1884., pater Erik Brandis. On je sam skupljao primjerke, razmjenjivao ili dobivao na poklon i učinio je ovu zbirku po veličini i sadržaju drugom prirodoslovnom zbirkom u Bosni i Hercegovini. Nju čini oko 60 000 jedinica. u Travniku je rođen i nobelovac Ivo Andrić 9.10.1892. godine. Kao dependans Zavičajnog muzeja Travnik 30.8.1974. godine otvorena je rekonstruisana rodna kuća Spomen-muzej književnog nobelovca Ive Andrića sa stalnom izložbenom postavkom o njegovom životu i književnom djelu. 13. 3. 1975. godine, na dan smrti Ive Andrića, Zavičajni muzej Travnik predložio je Skupštini opštine Travnik kao osnivaču da se Spomen-muzej preimenuje u Memorijalni muzej Rodnu kuću Ive Andrića. Pod ovim nazivom djeluje i danas. Stalna izložbena postavka predstavlja život i literaturu Ive Andrića, i sastoji se od: Rodne sobe, sobe posvećene romanu "Travnička hronika", Fototeke sa fotografijama sa dodjele Nobelove nagrade, Biblioteke sa umjetničkom zbirkom.

Što se tiče Internet stranice muzeja, fokus je na fotografijama i bogatoj ponudi za posjetioce. Informacije je moguće dobiti na bosanskom i engleskom jeziku, ispod naslovne strane imamo važne informacije poput radnog vremena Zavičajnog muzeja, Memorijalnog muzeja Rodne kuće Ive Andrića, kao i tvrđave Stari grad. Pred početne stranice, imamo odjeljak Zavičajni muzej Travnik gdje možemo pronaći sljedeće (Arheološku, prirodoslovnu i kulturno-povijesnu postavku, Život i običaj ljudi u travničkom kraju, Izložbeni prostor na otvorenom, biblioteku, izdavačku djelatnost, vodičku službu te video arhivu), onda slijedi Memorijalni muzej Rodna kuća Ive Andrića sa sljedećim informacijama: rodna soba, soba „Travnička hronika“, biblioteka, Ivo Andrić i Travnik, otvoreni književni altier, zavičajna književna zbirka. Nakon toga slijedi Tvrđava Stari grad sa sadržajima tvrđave, mapom, Stari Grad Travnik -obnova i video arhiv, te neizostavni Parni voz „Ćiro“. Na stranici dakle možemo pronaći sve potrebne informacije, dostupne kontakte za posjetitelje ili grupe posjetitelja.

4.4. Saradnja Zavičajnog muzeja sa lokalnim vlastima

3. jun važan je datum jer je prvi put spomenut Travnik u pisanim izložbama, te je ovaj datum odabran za Dan udruženja Bosanski kulturni krug, a u suradnji sa Zavičajnim muzejom Travnik i Kantonalnim arhivom Travnik, te udruženjem Dubrovačka baština d.o.o. i Zavodom za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, organizovan je prvo inostrano predstavljanje dokumentarne izložbe "Covid-19 i kuga: sadašnjost u prošlosti", kao i

premijernu promociju knjige dr. sc. Vesne Miović “Dubrovački ples s kugom. Vrijeme Lazareta na Pločama”.

2. juna održan je godišnji događaj pod nazivom Konzulska vremena (podnaslov romana Travnička hronika) gdje su se okupili ambasadori i diplomatski predstavnici na poziv načelnika kojima se nizom performansa sa glumcima, baletanima i muzičarima nastoji pokazati Travnik kroz Andrićevo djelo. Prošle godine ovaj događaj je prvi put održan u saradnji sa Francuskom ambasadom, a ove godine u saradnji sa Austrijskom ambasadom radi historijskih činjenica koje je Andrić na umjetnički način oblikovao u svom djelu.

U sklopu manifestacije Majski dani muzeja 2023. održana je i promocija zbirke kratkih priča pod nazivom Biber 05, u organizaciji Bosanskog kulturnog centra i Centra za nenasilnu akciju. Također, u sklopu iste manifestacije održano je i predstavljanje knjiga u izdanju portala Slobode Nomad kao i mnogi drugi događaji. Iz priloženog možemo vidjeti da Zavičajni muzej Travnik ima široku ponudu raznih aktivnosti, domaćin je brojnih događaja, te se trudi privući turiste promovisajući svoj grad, kao i Bosnu i Hercegovinu godinama unazad.

5. Biblioteke kao baštinske ustanove

Prva javna biblioteka u BiH otvorena je 1537. godine. O sistematskoj i organiziranoj mreži javnih (narodnih) biblioteka moguće je govoriti tek od šezdesetih godina 20. stoljeća nakon donošenja Zakona o bibliotečkoj djelatnosti 1957. godine. Ta mreža se postepeno širila i razvijala, da bi, kako se navodi u Vodiču kroz narodne biblioteke Jugoslavije (1979), u Bosni i Hercegovini tada bile 103 biblioteke. Prema prvom poslijeratnom istraživanju stanja biblioteka, anketnim upitnikom konstatovano je da u Bosni i Hercegovini postoji 116 javnih biblioteka, u Federaciji 64, u RS-u 51 i jedna u Brčko distriktu. Nažalost, tri javne biblioteke u FBiH nisu se odazvale pozivu, a u RS-u 24.³¹

5.1. Gazi Husrev-begova biblioteka

„...što preteče od troškova za gradnju medrese, neka se za to kupi dobrih knjiga, koje će se upotrebljavati u spomenutoj medresi, da se njima koriste čitaoci i da iz njih prepisuju oni koji se bave naukom“.

Gazi Husrev-beg

Gazi Husrev-begova biblioteka prva je biblioteka za koju se pouzdano zna kad je osnovana jer upravo u Vakufnami je navedeno da datira otkad i njegova medresa, tj. od 1537. godine. Sve do 1863. godine Biblioteka je bila u sklopu Kuršumlije medrese. Te je godine, na poticaj Topal Osman-paše, guvernera Bosne, uprava Gazi Husrev-begova vakufa za potrebe Biblioteke dogradila je jednu veću prostoriju uz Begovu džamiju, ispod munare. Tu je bila smještena do 1935. godine kada je, zbog povećanja knjižnog fonda, preseljena u prostorije ispred Careve džamije, gdje je ostala do početka agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine. U aprilu 1992. godine, iz sigurnosnih razloga, izmještena je na više mjesta u gradu. Tokom četverogodišnjeg perioda rata više puta je knjižni fond Biblioteke mijenjao lokaciju, te je na taj način u potpunosti i sačuvan. Nakon agresije na BiH Biblioteka je smještena u zgradu pored ženskog odjeljenja Gazi Husrev-begove medrese u ulici Hamdije Kreševljakovića 58,

³¹Ovčina, I. (2020.) Vodič kroz javne biblioteke u Bosni i Hercegovini, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, str. 14.

gdje je ostala do 2013. godine. Danas se Gazi Husrev-begova biblioteka nalazi u srcu Starog Grada, u ulici Gazi Husrev-begova 46, gdje je izgrađen novi reprezentativan objekat isključivo za tu namjenu. Svečana ceremonija otvaranja nove zgrade, koja je izgrađena i opremljena uz pomoć financijske podrške države Katar, upriličena je 15. januara 2014. godine. Zgrada se nalazi odmah pored zapadnog zida Kuršumlije medrese. Biblioteka se na kraju, kao što vidimo, ponovo vratila u svoj prvobitni dom, na mjesto svog osnivanja i početka, u kompleks Gazi Husrev-begova vakufa.

Gazi Husrev-begova biblioteka danas ima oko stotinu hiljada bibliotečkih jedinica, među kojima je preko 10.500 rukopisnih kodeksa na arapskom, turskom, perzijskom i bosanskom jeziku, između devet i deset hiljada pojedinačnih dokumenata na osmanskome jeziku, oko 21.000 štampanih knjiga na orijentalnim i preko 30.000 na evropskim jezicima, kao i bogat fond periodike od kraja 19. stoljeća do najnovijih časopisa koji se objavljuju kod nas i u svijetu. Biblioteka posjeduje i vrijednu muzejsku zbirku, fototeku i zbirku poštanskih maraka.³²

Slika br. 11 Gazi Husev-begova biblioteka

Internet stranica Gazi Husev-begove biblioteke veoma je jednostavna za korištenje, ali obiluje svim potrebnim informacijama. Nudi pretragu na 4 jezika, a to su bosanski, arapski,

³²<https://ghb.ba/>

turski i engleski. U lijevom uglu jednim klikom imamo dostupne informacije o radnom vremenu biblioteke i čitaonice, a tu su i informacije o fondovima (*Fond rukopisa, fond orijentalistike, fond periodike, Evropski fond, fond arhivske građe, arhiv Islamske zajednice, fond fototeke, konzervacija i restauracija*) aktuelnosti (*Vijesti, oglasna ploča, najave, virtualne izložbe, novi naslovi*) izdanja (*Anali GHB biblioteke, katalogi rukopisa, bilteni GHB, bibliografije, ostala izdanja*) usluge (*Čitaonice, muzej, sale, cjenovnik*). Slijedi rubrika pod nazivom O nama u kojem između ostalih informacija poput osoblja, FAQs nudi opciju virtualne šetnje koja nudi pregled svih prostorija. Koliko su ažurni i vrijedni uposlenici biblioteke, vidimo i po opciji Digitalna biblioteka u kojoj se mogu pretraživati razni naslovi, te se jednim klikom vidi dostupnost građe u datom momentu.

Gazi Husrev-begova biblioteka ima brojne korisnike, prijatelje i saradnike koji svakom godinom njenog postojanja postaju brojniji. Prošle godine je obilježena 485. godišnjica rada i postojanja ove ustanove, te je tim povodom upriličena svečanost. Zvanično je otvoren "Muzej knjige", posebna muzejska postavka u sklopu koje su izloženi najkarakterističniji primjerci knjige koju biblioteka čuva, ali i kompletan proces nastanka čuvanja, upotrebe i valoriziranja knjige na ovim prostorima. U fokusu nove muzejske postavke je pisana riječ predstavljena u formi rukopisa, dokumenata, periodičnih i monografskih publikacija, te raritetnih muzejskih predmeta koji zajedno svjedoče višestoljetnu privrženost ovdašnjih stanovnika knjizi i pisanoj riječi.³³ A ove godine obilježena je 486. godišnjica, te je upriličena promocija projekta 'Hronika Muhameda Enverija Kadića' historičara, hroničara, pjesnika i epigrafa, koji je skoro cijeli život posvetio prikupljanju arhivske građe vezane za historiju Bosne i Hercegovine od druge polovine 14. do prve polovine 20. stoljeća.³⁴ Koliko je važna jedna ovakva ustanova za Sarajevo govori i činjenica da je biblioteci dodijeljena Šestoaprilska nagrada grada Sarajeva 2000. godine za doprinos u očuvanju pisane kulturne baštine Bosne i Hercegovine. Također je važno spomenuti da je biblioteka upisana u Registar „Pamćenje svijeta” posvećen pokretnoj svjetskoj kulturnoj baštini na generalnoj skupštini UNESCO-a održanoj 30. oktobra 2017. godine u Parizu. Program „Pamćenje svijeta” (Memory of the World) UNESCO je uspostavio 1992. godine s ciljem očuvanja i omogućavanja pristupa kulturnom naslijeđu u raznim

³³<https://www.tvsa.ba/obiljezavanje-485-godisnjice-rada-i-postojanja-gazi-husrev-begove-biblioteke/>, posjećeno 15.5.2023.

³⁴<https://www.bhrt.ba/gazi-husrev-begova-biblioteka-obilje%C5%BEava-486-godinu-rada-i-postojanja>, posjećeno 15.5.2023.

dijelovima svijeta, naročito onom kojem prijeti uništenje i nestanak uslijed ratova i socijalnih nemira.

Slika br. 12 Šestoaprilska nagrada grada Sarajeva

Pored same Internet stranice Gazi Husrev-begove biblioteke, stranica Sarajevotourism.ba veoma je aktivna u promovisanju kulturnog turizma, te je veoma pristupačna i pregledna za turiste, kako domaće, tako i strane. U svom odjeljku Muzeji i galerije nude informacije o lokaciji i radu upravo Gazi Husrev-begove biblioteke, te nude i pakete ulaznica za posjete ovoj neprikosnovenoj ustanovi.

4.4. Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine

Pored Gazi Husrev-begove biblioteke, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine nepresušan je izvor informacija i veoma važna ustanova, kako za Sarajevo, tako i za Bosnu i Hercegovinu. Osnovana prvobitno kao Narodna biblioteka - centralna zemaljska biblioteka Uredbom o Narodnoj biblioteci Federalne Bosne i Hercegovine, objavljenom u Službenom listu Federalne Bosne i Hercegovine, 31. oktobra 1945. godine. U uvodnom dijelu osnivačkog akta kojim se precizira i definira djelovanje ustanove, ističe se i njena centralna zemaljska funkcija. Time se sugerira kako je ova biblioteka matična biblioteka na području cijele države. "Osniva se u Sarajevu Narodna biblioteka Federalne Bosne i Hercegovine. Ona stoji pod nadzorom Ministarstva prosvjete. Narodna biblioteka je centralna zemaljska biblioteka za Federalnu Bosnu i Hercegovinu, njeno djelovanje proteže se na cijelo područje

Bosne i Hercegovine.³⁵ Osnivanjem Univerziteta u Sarajevu 1949. godine, ukazuje se potreba za organiziranjem takve institucije koja će imati funkciju univerzitetske biblioteke, a koja će ujedno biti i polazište za akademsko i stručno usavršavanje. Tako od 1951. godine Narodna biblioteka počinje obavljati funkciju i univerzitetske biblioteke, a u njenim prostorijama otvaraju se i prve čitaonice namijenjene naučno-nastavnim potrebama. Zvanična registracija novog naziva Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine obavljena je 1972. godine, a od 1992. godine nosi današnji naziv. Od 1952. godine kontinuirano se radi na usavršavanju i obrazovanju bibliotekara i poboljšanju bibliotečke djelatnost. Jedno takvo ustrojstvo omogućava da biblioteka ne bude samo ona koja "prikuplja, čuva, stručno obrađuje i daje na korištenje građu", nego i da aktivno sudjeluje u društvu, njegovom razvoju, promjenama i procesima koje ga prate, te da bude na usluzi svakom pojedincu pri njegovom ličnom i profesionalnom usavršavanju. Shvatajući važnost kontinuirane edukacije i promjena u društvu, ali i promjena modela organiziranja i pohranjivanja znanja, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine 2000. godine osniva Centar za permanentno obrazovanja bibliotekara Bosne i Hercegovine kao jedan od osamnaest srodnih centara Jugoistične Evrope.

Promjene u načinima i modelima organiziranja i poslovanja u bibliotečkoj djelatnosti koje je prouzrokovao razvoj informacijsko-komunikacijskih tehnologija, uvjetovala je i procese moderniziranja bibliotečke djelatnosti. Tako su pored formalne strukture Nacionalne i univerzitetske biblioteke (sektora i odjeljenja), Centra za permanentno obrazovanje bibliotekara Bosne i Hercegovine, osnovani i drugi centri, odnosno odjeljenja i usluge: COBISS centar, Virtualna biblioteka Bosne i Hercegovine – VIBBiH, Centar za zaštitu, prezervaciju i restauraciju bibliotečke građe, CIP ured i dr. Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovina zadužena je i da izrađuje CIP - Katalogizaciju u publikaciji. Ujedno, u biblioteci aktivno djeluju nacionalne agencije za ISBN (International Standard Book Number), ISMN (International Standard Music Number) i ISSN (International Standard Serial Number). Pored osnovnih i složenih stručnih-bibliotečkih poslova, biblioteka pruža druge profesionalne usluge i servise svojim korisnicima, aktivno digitalizira građu, organizira edukativne radionice, savjetovanja, predavanja, edukacije, izložbe i druge kulturno-informacijske aktivnosti.

³⁵https://nub.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=198&Itemid=63&lang=hr

U svojim digitalnim kolekcijama, posebno kolekcijama Stare periodike³⁶ i Specijalnim zbirka³⁷, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine baštini, čuva, te daje na korištenje bogato kulturno-umjetničko višestoljetno naslijeđe Bosne i Hercegovine, a neki od njenih eksponata (Zbirka salavata "Delail-el-hajrat" iz 1823. godine, "Die Großen Französischen Impressionisten"), nalazili su se u Kući evropske historije čije je sjedište u Briselu. "Die Großen Französischen Impressionisten - Veliki francuski impresionisti, autora Fritz Novotny, objavljena je 1952. godine u Beču. Radi se o knjizi koja je spašena iz vatrene stihije 1992. godine u Vijećnici, jer se vide ugljenisani tragovi. Trenutno se u Kući evropske historije nalazi publikacija "Das grosse Bruegel-Werk", autora Gustava Glücka, izdanje iz 1955. godine (štampano u Beču i Minhenu koja sadrži 124 stranice).

Slika br. 13 Zbirka salavata "Delail-el-hajrat"

³⁶Pisana riječ kroz fondove NUBBiH : katalog Stare periodike / priredili Ismet Ovčina, Adisa Žero, Anja Mastilović. Sarajevo : Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 2019. (15. april 2020). "Pisana riječ kroz fondove NUBBiH : katalog Stare periodike".

³⁷"Digitalne kolekcije Nacionalne i univerzitetske biblioteke". Digitalne kolekcije Nacionalne i univerzitetske biblioteke. 14. april 2020. Arhivirano s originala, 26. 4. 2020.

Izdavačka djelatnost Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine realizira se kroz četiri edicije:

1. "Bosanskohercegovačka bibliografija"
2. "Memoria Bosniaca"
3. "Memoria Mundi"
4. "Stručna bibliotečka literatura"

Časopis *Bosniaca*³⁸ je časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine koji izlazi jedanput godišnje i u njemu se objavljuju originalni stručni i znanstveni radovi, sistematizirana građa od značaja za obnovu kolekcija Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH i za bibliotečku struku u cjelini. Ovaj bosanskohercegovački stručni časopis u oblasti bibliotekarstva indeksiran je u nekoliko međunarodnih baza podataka: Web of Science – Emerging Sources Citation Index, Central & Eastern European Academic Source (EBSCO), The Belt and Road Initiative Reference Source (EBSCO), Index Copernicus, KoBSON - Konzorcijum biblioteka Srbije za objedinjenu nabavku, a dostupan je u ROAD (Directory of Open Access scholarly Resources), CEEOL (Central and Eastern European Online Library), Hrčak - Portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa, i Slavic Humanities Index.

Bilten Glasnik Nacionalna i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine (Glasnik NUBBiH)³⁹ pokrenut je 2010. godine. Do 2014. godine Glasnik je izlazio dva puta, a potom nastavlja izlaziti jedanput godišnje. Sadrži informacije o stručnim, kulturnim, obrazovnim i naučnim dešavanjima, aktivnostima i manifestacijama Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, a popraćen je priložima o novim praksama i aktuelnostima iz bibliotečke profesije te korisnim linkovima. Glasnik NUBBIH indeksiran je u EBSCO bazi podataka.

CIP bilten⁴⁰ (knjige u štampi); CIP bilten predstavlja elektronsku serijsku publikaciju koja objedinjuje CIP zapise (Katalogizacija u publikaciji) za taj mjesec. CIP bilten izlazi od 2019. godine.

Internet stranica NUBBIH na naslovnoj strani prikazuje sliku građe iz kolekcija biblioteke, ispod kojih je prikazan vodič za korisnike kao i vodič za izdavače. Pored vodiča je i brzi pristup koji vodi korisnike u baze podataka. U dijelu *O nama* nalaze se opći podaci kao

³⁸<http://bosniaca.nub.ba/>

³⁹"Glasnik NUBBIH". Glasnik NUBBIH. Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine.

⁴⁰<https://www.nub.ba/publikacije/serijske-publikacije/cip-bilten><https://www.nub.ba/publikacije/serijske-publikacije/cip-bilten>

što je riječ direktora, historijat biblioteke, vizija razvoja i virtuelna biblioteka. *Odjeljak za usluge* je podijeljen na tri dijela, za korisnike, za izdavače te za bibliotekare. U *Aktuelnostima* su kao što sam naziv kaže aktuelne vijesti, arhiva ali i dio *Drugi o nama*. Pored su najave mnogobrojnih događaja kao što su Promocija 24. broja časopisa *Bosniaca* i predstavljanje knjiga brojnih autora. U daljem pregledu imamo *Digitalne kolekcije*, pa *Publikacije* koje su podijeljene na Monografske (Edicija *Memoria Bosniaca*, Edicija *Memoria Mundi*, Stručna bibliotečna literatura i ostala izdanja) i Serijske (*Časopis Bosniaca*, *Bosanskohercegovačka bibliografija*, *Glasnik NUBBIH* i *CIP Bilten*).

Na godišnjem sastanku CENL-a (Annual General Meeting -AGM) na kojem učestvuju direktori nacionalnih biblioteka Evrope pa i direktor Nacionalne i univerzitetske biblioteke, dr. Ismet Ovčina koji je ovom prilikom je predsjednici Nacionalne biblioteke Francuske, Laurence Enge, poklonio posljednja izdanja NUBBiH, a prije svega popularne primjerke, *Bosna i Hercegovina na kartama do 20. stoljeća*, stručni časopis *Bosniaca* i *Izveštaj rada NUBBiH za 2022. godinu*. Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je, u saradnji sa Nacionalnom i univerzitetskom bibliotekom Bosne i Hercegovine, kao i prethodnih godina, za sve univerzitetske biblioteke u Federaciji BiH osiguralo značajan broj recentnih izdanja novije naučne i stručne literature. Federalna ministrica obrazovanja i nauke Jasna Duraković je direktoru Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine (NUB) Ismetu Ovčini uručila 68 različitih naslova, odnosno 938 primjeraka naučnih, visokoškolskih i stručnih izdanja kojima će se znatno obogatiti knjižni fond šest univerzitetskih biblioteka javnih visokoškolskih ustanova u FBiH. Ministarstvo sa NUB-om BiH potpisalo i redovni godišnji Ugovor o implementaciji Current Research Information System e-CRIS za održavanje i ažuriranje u 2023. godini, u vrijednosti od 21.000 KM. Duraković je istakla da informacioni sistem o istraživačkoj djelatnosti u BiH posjeduje podatke o istraživačima i ustanovama, što je neophodno za vođenje bibliografija naučnih radnika i ustanova te da je komplementaran sa Registrom naučnih institucija, naučnog kadra i infrastrukturnih ulaganja u FBiH.

Ove dvije institucije neizmjerljivo su važne za historiju Bosne i Hercegovine, kao i za svakog njenog stanovnika jer prkose vremenu i svim nedaćama. Još jedna djelatnost na koju treba obratiti pažnju jeste arhiv. Arhivska služba utvrđena je kao obavezna javna služba, a arhivska građa je sastavni dio kulturne baštine. Arhivsku službu u Bosni i Hercegovini obavljaju: Arhiv Bosne i Hercegovine, Arhiv Federacije Bosne i Hercegovine, Arhiv Republike Srpske i kantonalni arhivi.

5. Arhiv Bosne i Hercegovine

Rješenjem Vlade Narodne Republike Bosne i Hercegovine 12. decembra 1947. godine osnovan je arhiv, kao prva moderna arhivska ustanova. Prije osnivanja arhiva, bitno je napomenuti da u Bosni i Hercegovini postoji bogata tradicija čuvanja i zaštite arhivske građe. Naime, stoljećima unazad arhivsku građu prikupljale su biblioteke, muzeji, neke druge ustanove, ali i osviješteni pojedinci bez kojih danas ne bi bilo mnogo očuvane kulturne baštine. Tradicija skupljanja dokumenata i sami proces arhiva seže do srednjovjekovne Bosne, ali samo inicijativu za osnivanje državnog arhiva pokrenuo je Milan Popović⁴¹. Uredba o Državnom arhivu NRBiH proglašena je 12. decembra 1947. Po odredbama Uredbe, arhiv kao samostalna ustanova Predsjedništva vlade sakuplja, sređuje, čuva arhivsku građu i omogućava njeno proučavanje. S tim u vezi određeno je da će sve ustanove arhivu predati svoju arhivsku građu nastalu prije 1918. godine. Ustanove su obavezane dostavljati spiskove materijala koji posjeduju, te obavještavati Državni arhiv o svim prinovima, kao i promjenama na čuvanoj građi. 30. januara 1948, inicijator Milan Popović je postavljen za upravnika, a zvanično je arhiv počeo radom 2. februara 1948. godine. U momentu osnivanja Državnog arhiva BiH, arhivska građa u zemlji bila je fizički ugrožena. Zato je osnovni zadatak novoosnovane ustanove bio prikupljanje, a samim tim interveniranje u smjeru spašavanja arhivske građe, što postaje prioritarnom zadaćom arhiva i u dužem vremenskom periodu. Zahtijeva se briga o zaštiti arhivske građe i o provedbi propisa o njenom čuvanju. Počinju se izrađivati prva uputstva za pregledanje registratura i odabiranje bezvrijedne građe u njima. Arhiv obavlja mnoge poslove na preuzimanju arhivskih fondova iz registratura koje nadzire. Ovu djelatnost Arhiv obavlja na cijelom području Bosne i Hercegovine, jer se prva stvarna arhivska mreža u Bosni i Hercegovini uspostavlja 1953. i 1954. godine, kad je u Bosni i Hercegovini osnovano pet novih arhiva (1953. u Banja Luci; 1954. u Doboju, Travniku, Tuzli i Mostaru).

⁴¹ Osnivač i upravnik Arhiva BiH

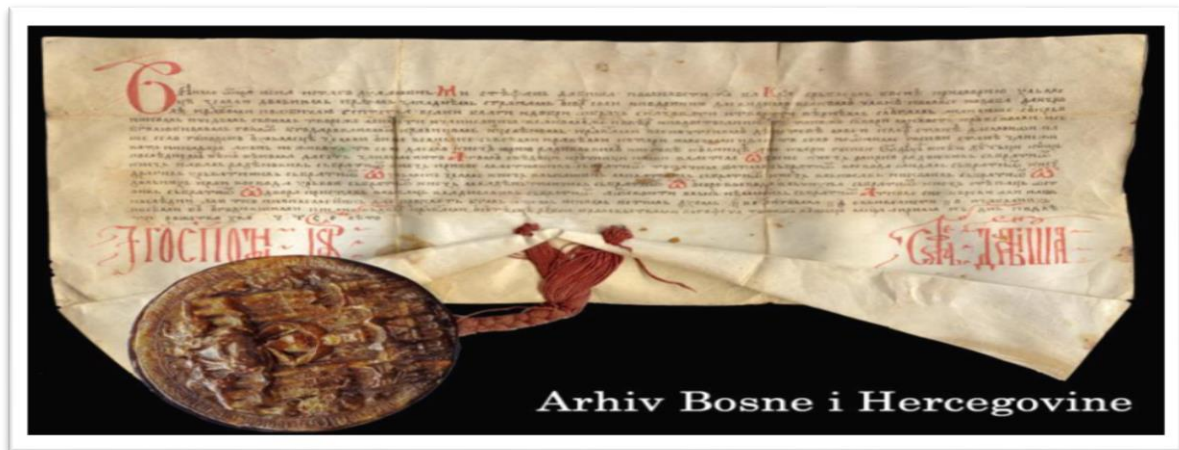

Slika br. 14 Arhiv Bosne i Hercegovine

Rad na fizičkom spašavanju mnoge arhivske građe i njenom preuzimanju u arhiv činio je s početka glavninu poslova Arhiva. U prvim godinama, Državni je arhiv za smještaj građe imao samo jednu prostoriju. Drugi osnovni problem u radu arhiva bio je stalni nedostatak kvalificiranog kadra. Takva situacija značajno je utjecala na rezultate Arhiva. 1956. godine započet je projekt Građa za proučavanje političkih, kulturnih i socijalno-ekonomskih odnosa iz prošlosti BiH (XIX i XX vijek), kao projekt stalne edicije kroz koju bi se objavljivala arhivska građa. Veoma brzo pokrenuto je i pitanje izdavanja stručnoga časopisa, pa je 1961. Arhiv sudjelovao i u pokretanju Glasnika arhiva i Društva arhivskih radnika, u socijalističkom periodu jedinog stručnog glasila u Bosni i Hercegovini. 1956. godine, također, Arhiv je sudjelovao i u organizaciji prve «Nedjelje arhiva», koja je održana od 16. do 30. septembra. Niz godina, ovo je bila najprikladnija manifestacija za širu akciju arhivske službe na kulturno-prosvjetnom planu.

Za cjelokupnu arhivsku službu Bosne i Hercegovine, snažniji razvitak i mnogo veće mogućnosti započinju od 1962. godine, kad je proglašen Zakon o arhivima, prvi bosanskohercegovački arhivski zakon i jedan od najvažnijih arhivskih propisa donesenih u BiH. Ovim zakonom je arhivska građa zaštićena bez obzira u čijem se vlasništvu nalazi i je li evidentirana, a jednako je zaštićena i arhivska građa u nastajanju, tj. registraturna građa, koja se redovito odabire i izlučuje. Zakonom je utvrđen kompleksan karakter arhivskih ustanova kao upravnih, stručnih, znanstvenih i kulturno-prosvjetnih ustanova. Osim toga, Zakonom je određena funkcija Arhiva Bosne i Hercegovine kao matičnog arhiva.

Arhiv baštini povelje kralja Dabiše od 26. aprila 1395, Stjepana Tomaša Ostojića iz februara 1459. i jedan prijepis povelje kralja Dabiše iz XVI stoljeća.

Slika br. 15 Povelja kralja Dabiše

Izgled Internet stranice arhiva Bosne i Hercegovine jako je pristupačan. Omogućeno je pretraživanje na bosanskom, srpskom, hrvatskom i engleskom jeziku. Pored naslovne strane, postoje informacije o arhivu u istoimenom odjeljku, pa slijede *Propisi i stručno obrazovanje* gdje se nalaze zakoni, pravilnici, podaci o budžetu i sl., zatim slijedi *Izložbe i izdavaštvo* gdje se nalazi informacija o prvoj samostalnoj izložbi koju je Arhiv priredio pod nazivom «Izložba arhivskih dokumenata Arhiva Bosne i Hercegovine», otvorena 28. decembra 1977. u prostorijama Collegium artisticuma u Sarajevu. Većina izložbi otvorena je uz Dan arhiva, 12. XII. U odjeljku pod nazivom *Grada* ima i informacija o fondu biblioteke Arhiva, te je i elektronska verzija kataloga dostupna jednim klikom. U nastavku su *Arhivi u BiH, Tenderi i natječaji, Mediji, te Javne nabavke i oglasi*.

5.1. Saradnja Arhiva sa lokalnim vlastima

Prošla godina (2022.) izrodila je mnoge saradnje arhiva sa fakultetima, kao i sa arhivima u regionu. Potpisan je sporazum o saradnji između Filozofskog fakulteta u Istočnom Sarajevu koji predviđa širok spektar međusobne saradnje u oblasti naučnih istraživanja, organizacije naučnih i stručnih skupova, izdavačke djelatnosti, studentske prakse, zatim razmjenu informacija, iskustava i inicijativa u području naučnih istraživanja kao i druge vidove saradnje. Saradnje nije nedostajalo ni u tekućoj godini. U periodu od 11-13.10. održano je međunarodno arhivističko savjetovanje u Kuršumlijskoj Banji. Iz Arhiva Bosne i Hercegovine sudjelovali su direktorica Mr. sc. Danijela Mrda sa radom "Istorija Srbije u dokumentima Arhiva Bosne i Hercegovine", zamjenik direktora Prof. dr. sc. Šimun Novaković sa radom "Gradivo Arhiva BiH o slanju srpske djece na prehranu u Hrvatsku i Vojvodinu tijekom 1917. i 1918. godine" i arhivski savjetnik Siniša Domazet sa radom "Digitalno gradivo u Arhivu Bosne i Hercegovine – terabajti bez stalne adrese". Delegacija je

održala i niz susreta sa direktorima Arhiva u okruženju i predstavnicima ICARUS-a, gdje je bilo govora o nastavku saradnje. Da je oktobar bio povoljan mjesec za Arhiv Bosne i Hercegovine, govori i činjenica da su bili učesnici 3. međunarodne znanstveno-stručne konferencije pod nazivom "Digitalizacija, arhiviranje, očuvanje i promocija nematerijalne kulturne baštine", koja se održavala u Širokom Brijegu 19. i 20. listopada, a koja se temeljila na preporukama Konvencije o očuvanju nematerijalne kulturne baštine UNESCO-a iz 2003. godine. Arhiv Bosne i Hercegovine bio je prisutan sa radom "Digitalna obrada netipičnih fotografskih formata u Arhivu Bosne i Hercegovine", čiji su autori arhivski savjetnici dr sc. Šimun Novaković i Siniša Domazet. Na marginama konferencije, potpisan je Protokol o suradnji između Arhiva Bosne i Hercegovine i Instituta za migracije i narodnosti. Protokolom je regulirana razmjena informacija i literature znanstvene i stručne prirode, osiguran je pristup arhivskim fondovima kao i organiziranje zajedničkih stručnih aktivnosti poput okruglih stolova i znanstvenih skupova.

5.2. Međuarhivska saradnja sa arhivima u regionu

Na poziv Arhivističnog društva Srbije djelatnici Arhiva prisustovali su velikoj izložbi pod nazivom „Arhivi Srbije“ u Čačku, povodom dva jubileja 75 godina od osnivanja velikog broja arhiva u Srbiji i 125 godina od donošenja prvog Zakona o Državnoj arhivi 1898. godine. Ovom prilikom dogovoren je nastavak saradnje sa kolegama iz Srbije, Republike Sjeverne Makedonije i Bugarske, a koja je od velikog značaja za arhivske službe, kao i razmjene informacija za projekte digitalizacije građe. U martu ove godine upriličena je posjeta i Istorijskom arhivu u Nišu, te su direktori ove dvije ustanove dogovorili razmjenu izložbe „Sarajevski atentat – historijski kontekst u svijetu dokumenata Arhiva u BiH“ koja je upriličena u holu Istorijskog arhiva. U oktobru tekuće godine direktorica Arhiva boravila je u posjeti Kini, na seminaru za razvoj bilateralnih odnosa, a isti je održan u organizaciji sa kineskim Univerzitetom za vanjske poslove.

Bitno je napomenuti da arhiv godišnje posjeti više stotina istraživača, od kojih je polovina iz inostranstva. Osoblje je uvijek na raspolaganju, što je važan segment za turizam.

6. Arhiv Republike Srpske

Arhiv grada Banjaluke osnovan je rješenjem Narodnog odbora grada Banja Luke, od 20. aprila 1953. godine, sa lokacijom u zgradi Narodnog odbora, bivšoj Banskoj upravi Vrbaske banovine. Po odobrenju Izvršnog vijeća Narodne Republike Bosne i Hercegovine, od 30. maja 1956. godine, Arhiv grada Banjaluke prerasta u Sreski arhiv u Banjaluci, nadležan za područja Banjaluke i Prijedora (sjeverno područje Bosanske Krajine, teritorija koja se protezala između Ključa i Bosanskog Novog na zapadu, rijeka Une i Save na sjeveru, te Srpca, Prnjavora i Skender Vakufa na istoku). Prava osnivača preuzeo je Narodni odbor sreza Banjaluka uz saglasnost Narodnog odbora sreza Prijedor. U toku 1958. godine u Mjesnom uredu Nova Topola osposobljeno je arhivsko spremište u kojem je deponovana arhivska građa prikupljena na području Bosanske Gradiške. Ono je vremenom preraslo u Arhivski sabirni centar Bosanska Gradiška. Za samo nekoliko godina Arhiv se razvio u uglednu ustanovu u čije se depoe slilo oko 250 fondova i 9 zbirki od neprocjenjivog značaja za izučavanje društvenih, političkih, ekonomskih, kulturnih i drugih prilika na području sjeverozapadne Bosne. Odmah po osnivanju Arhiva započinje stručna obrada prikupljene arhivske građe koja je nastajala od početka austrougarske okupacije 1878. do kraja Drugog svjetskog rata 1945. godine. Najveći dio građe pronađen je u zgradi u čijem je suterenu Arhiv bio smješten od osnivanja, bivšoj Banskoj upravi Vrbaske banovine, tada zgradi Narodnog odbora grada Banjaluke, nešto kasnije Skupštine opštine Banjaluka. Nesređena građa preuzimana je u zatečenom stanju, bez primopredajnih zapisnika. Sa organizovanim nadzorom registratura i preuzimanjem arhivske građe započelo se u toku 1961. godine. U vrijeme započete reforme teritorijalne organizacije u FNRJ i NR Bosne i Hercegovine 1963. godine, kada dolazi do ukidanja srezova (period likvidacije srezova trajao je od 1963. do 1966. godine), Sreski arhiv u Banjaluci prerasta u regionalnu ustanovu pod nazivom Arhiv Bosanske Krajine. Kroz čitav period razvoja, Arhiv uvećava kako količinu arhivskog materijala koji mu je povjeren na čuvanje, nego i broj zaposlenih i prostoriya koje je dobio na raspolaganje.

Slika br. 16 Zgrada Arhiva RS

Razorni zemljotres, koji je 27. oktobra 1969. godine pogodio Banjaluku, neminovno je ostavio posljedice i na razvoj arhivske službe. Tek sredinom 1973. godine pronašlo se polovično rješenje smještajnih problema Arhiva. Zajedno sa Muzejom Bosanske Krajine, Arhiv useljava u djelimično saniranu „Carsku kuću“, vojni objekat sagrađen prvim godinama austrougarske okupacije, 1880. godine. JNA, čija je Komanda banjalučkog garnizona do tada bila smještena u toj zgradi, preseljava se u nove, namjenske objekte u neposrednoj blizini – Komandu garnizona i Dom vojske.

Period ratnih dešavanja u Bosni i Hercegovini (1992–1995) ostavio je brojne negativne posljedice po arhivsku djelatnost. Do sredine 1993. godine na teritoriji tadašnje Republike Srpske djelovali su Arhiv Bosanske krajine sa sjedištem u Banjaluci, Regionalni arhiv u Doboju i Regionalni arhiv u Foči. „Zakonom o ministarstvima“ osnovan je Arhiv Republike Srpske sa sjedištem u Banjaluci i sa statusom samostalne republičke upravne organizacije. U njegov sastav ulaze Arhiv Bosanske krajine u Banjaluci, Regionalni arhiv u Doboju (osnovan 16. februara 1954) i Regionalni arhiv u Srbinju/Foči (osnovan 29. septembra 1981). Članom 40 „Zakona o ministarstvima“ ponovo je promijenjen pravni status Arhiva. Danas je on republička upravna organizacija u sastavu Ministarstva prosvjete i kulture, sa stvarnom i teritorijalnom nadležnošću na cijeloj teritoriji Republike Srpske. U

svrhu pokrivanja cjelokupne teritorije funkcionalnom arhivskom mrežom, Arhiv RS osnovao je područne kancelarije u Zvorniku i Trebinju 2001. i Sokocu 2008. godine.⁴²

Što se tiče internet stranice Arhiva Republike Srpske, uređena je veoma skladno. Pretraživanje je moguće na ćirilici, latinici te engleskom jeziku. Prvi naslov je *O arhivu* gdje se mogu pronaći informacije o historiji arhiva, organizacionoj strukturi, kontakt informacije, izdavaštvo, izložbe, arhivsko zakonodavstvo, te udruženje arhivskih radnika. Naredni naslov je *Korisnici i gosti*, te se podrazumijeva da se tu nalaze sve potrebne informacije za posjetioce kao što su zahtjevi i uvjerenja, istraživanje građe, posjete arhivu, imaoci i stvaraoci i *Ponuđači usluga*. U dijelu nazvanom *Arhivska građa* nalaze se podaci o fondovima i zbirkama u Banjaluci, Doboju, Zvorniku, Foči i Trebinju, te *biblioteka, digitalne arhivalije i arhipedija*. Posljednji naslov je *novosti i događaji*.

6.1. Saradnja Arhiva Republike Srpske sa lokalnim vlastima

Tokom 19. i 20. aprila obilježen je veliki jubilej, 70 godina od osnivanja Arhiva grada Banjaluke, čiju tradiciju danas, kao direktni nasljednik Arhiva Bosanske Krajine, baštini Arhiv Republike Srpske. U dva dana u Banjaluci održane su manifestacije posvećene sedam decenija Arhiva, pod sloganom „70 godina u službi građana“. Prvog dana, u izložbenom holu „Carske kuće“, sjedištu Arhiva Republike Srpske, od 18 časova priređen je prijem zvanica, koktel i otvaranje izložbe „Arhivsko blago“. Sutradan, 20. aprila u 12 časova, upriličena je svečana akademija u Maloj vijećnici Banskog dvora, kao i otvaranje izložbe „Nova zgrada Arhiva Republike Srpske“. Arhiv Republike Srpske ima široku, kolegijalnu i prijateljsku saradnju sa mnogim arhivskim i kulturnim institucijama iz zemlje i okruženja. Među zvanicama i posjetiocima manifestacija bilo je više od 70 gostiju koji su došli iz Državnog arhiva Srbije, Vojnog arhiva u Beogradu, Arhiva Srpske pravoslavne crkve, Arhiva Vojvodine, Istorijskog arhiva Grada Novog Sada, Istorijskog arhiva u Požarevcu, Istorijskog arhiva „Timočka krajina“ u Zaječaru, Istorijskog arhiva u Užicu, Istorijskog arhiva u Nišu, Istorijskog arhiva u Kraljevu, Istorijskog arhiva u Pančevu, Istorijskog arhiva „31. januar“ u Vranju, Državnog arhiva Crne Gore, Arhiva Republike Slovenije, Zgodovinskog arhiva u Ljubljani, Zgodovinskog arhiva u Celju, Pokrajinskog arhiva u Mariboru, Državnog arhiva u

⁴²http://arhivrs.org/?page_id=53 Pristupljeno: 2.11.2023. godine

Zagrebu, Arhiva Bosne i Hercegovine, Arhiva Federacije BiH, Historijskog arhiva u Sarajevu, Arhiva Unsko-sanskog kantona u Bihaću, kao i mnogi drugi.

Dana 23. i 24. septembra 2022. godine u Tuzli održana je Međunarodna konferencija „3. Tuzlanski arhivski dani“ u organizaciji Društva arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona. Tema ove konferencije bila je „Arhivske asocijacije – značaj i doprinos razvoju i unapređenju arhiva i arhivske djelatnosti“ u cilju razmjene iskustva na polju uticaja na zakonodavni okvir, edukaciji kadrova, uvođenju standarda, uvođenju informacionih sistema, izdavačke i izložbene djelatnosti, kao i unapređenja saradnje. Radove su na konferenciji izlagali arhivski stručnjaci iz regije. Iz Arhiva Republike Srpske na konferenciji su izlagale mr. Marijana Todorović Bilić i Vesna Đaić-Škondrić na temu „Doprinos Udruženja arhivskih radnika Republike Srpske unapređenju arhivske djelatnosti i promociji arhivske građe kao kulturnog blaga“.

Pored ove konferencije, održane su i Savjetovanje arhivskih radnika u Novom Sadu, kao i Međunarodno arhivističko savjetovanje u Nišu.

7. Baštinske ustanove i kulturni turizam kao potencijal Bosne i Hercegovine

Baštinske ustanove jedan su od nosilaca kolektivnog pamćenja na način da znanje o prošlosti interpretiraju i prezentuju javnosti. Tek u drugoj polovini 20. stoljeća akcent se stavlja na izučavanje totaliteta fenomena baštine. Kulturni turizam dolazi do izražaja u onom trenutku kad se shvatilo da se kultura mora iskušati na tržištu zbog nemogućnosti financiranja isključivo iz državnog budžeta, a cilj kulturnog turizma jeste posjetioce upoznati sa umjetničkim, socijalnim, kulturnim i povijesnim identitetom nekog naroda. Međutim bitno je napomenuti da ponuda ne obuhvata samo ponudu namijenjenu turistima, već i domaćem stanovništvu koje treba da se upozna sa svojim potencijalima, te kako bi iste više poštovalo. Spoj turizma i baštine donio je veliku promjenu u poimanju kulturne baštine, te omogućio njeno povezivanje sa današnjim društvenim kontekstom. Samom pojavom kulturnog turizma stvorila se prilika za daljim razvojem kulturne baštine, a brojnijim posjetama slijede i veća sredstava za kulturnu baštinu. Na primjeru muzeja, ponajviše na primjeru Zemaljskog muzeja u Sarajevu vidi se koliko nedostaje veći priliv novca jer ova ustanova nudi ponajbolje za posjetioce i uprkos svemu se trudi privući iste. Zavičajni muzej u Travniku promovira svoj grad i domaćin je brojnim promocijama. Gazi Husrev-begova biblioteka godinama prkosi vremenu i svim nedaćama i baštini veoma rijetke predmete koji svjedoče višestoljetnu ljubav prema knjizi. Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine se trudi svojim opusom pokriti širok krug korisnika i posjetilaca, te važi za jednu od biblioteka koje aktivno sudjeluju u društvu, prate njegov razvoj i promjene i na usluzi su pojedincima u njihovom ličnom i profesionalnom razvoju. Arhivi kao baštinske ustanove doprinose razvoju i unaprijeđenju arhivske djelatnosti.

Da se ove ustanove održe kao društveno važne, uz svoju informacijsku ulogu, treba da insistiraju i na ulozi pamćenja, njegova konstruiranja, rekonstruiranja i reprezentiranja jer je i to jedan od aspekata kojima se potvrđuje njihova društvena potreba i opstojnost. Nažalost, kroz ovaj rad smo vidjeli da izvor financiranja kulturne baštine skoro uvijek zavisi od vanjskih faktora, odnosno od partnera i ulagača skupa sa vladom ili ministarstvom. Iz tog razloga potrebno je formirati politiku kulturne baštine. Politiku kulturne baštine mogli bismo definirati kao planski i sistemski odnos države i njenih organa prema sektoru kulturne baštine“ navode Delibašić- Džananović⁴³ u kojoj bi se jasno naznačili modeli financiranja

⁴³ Delibašić, E.; Džananović, M. Javne politike kulture: kulturna baština i kulturni turizam, str. 63.

baštinskih ustanova, projekata zaštite i afirmacije kulturne baštine, kao i projekata kojima se povezuje kulturna baština sa kulturnim turizmom. Samim tim bilo bi moguće planiranje stalnih budžetskih sredstava kao što su sredstva za financiranje projekata, obrazovanje i edukacija stručnjaka za zaštitu baštine, rad baštinskih ustanova i sličnih aktivnosti.

U suštini, ono čemu treba težiti jeste kvalitetna promocija kojom ćemo privući turiste i samim tim omogućiti prihode za samu ustanovu, ali i državu. Odgovor se krije u iskorištavanju digitalne tehnologije, a Rizvić⁴⁴ navodi da se mogu postaviti virtualne prezentacije kulturnog naslijeđa na Internet, te omogućiti korisnicima da “prošetaju” kroz kulturne spomenike koji ili uopće više ne postoje u stvarnosti ili je njihov realni izgled umnogome promijenjen. U same prezentacije mogu se inkorporirati digitalne priče o historijskom kontekstu tih spomenika, njihovoj važnosti, ljudima i događajima koji su dio njihove historije. Ovo bi moglo biti korisno za objekte koji su u muzeju, jer ukoliko bi izabrani eksponati postali dio digitalne kolekcije, posjetioce bi mogao zanimati izvorni izgled, te bi došli da vide. Jedno do udruženja koje se bavi kulturnom baštinom jeste i Udruženje za digitalizaciju i informatizaciju kulturne baštine DIGI.BA⁴⁵ koje radi na realizaciji projekata i digitalizaciji kulturnog naslijeđa Bosne i Hercegovine. 2021. Global Digital Heritage (GDH) u suradnji sa DIGI.BA i arheolozima je roku od 10 dana digitalizirao 530 objekata iz arheološke zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine. Pored toga, sjajan posao radi i Muzej Sarajeva u suradnji sa TechBosnia d.o.o. Na Internet stranici muzeja pod odjeljkom Virtualni muzej moguće je vidjeti svaki kutak Virtualnog muzeja Građanska kultura Sarajeva, Despića kuća, Muzej Jevreja BiH, Muzej Sarajeva 1878.-1918., Brusa Bezistan, Svrzina kuća i tako dalje. U četvrtak, 22. februara, Muzej Sarajeva je povodom svog 75. godišnjeg jubileja organizirao predstavu Karadžoz u historijskom ambijentu Despića kuće, koja je značajno mjesto za sarajevsku kulturnu scenu kao prvo mjesto gdje su se održavale prve pozorišne predstave.⁴⁶ Veoma lijep kulturni događaj koji nas podsjeća na bogatu tradiciju koju ova ustanova baštini, a ujedno i odlična prilika za promociju ustanove, grada i bogate tradicije i kulture Bosne i Hercegovine.

⁴⁴ Rizvić, S.2018, Digitalna prezentacija kulturnog naslijeđa Bosne i Hercegovine, TDP, str. 6

⁴⁵ Ideja o formiranju organizacije za digitalizaciju nastala je još sa realizacijom prvih projekata o digitalizaciji kulturne baštine u BiH koje su realizovali Elektrotehnički fakultet u Sarajevu i Sarajevska škola za nauku i tehnologiju, u suradnji sa 5D-CADD d.o.o. Sarajevo i institucijama kulture u Bosni i Hercegovini. Početkom septembra/rujna 2010. godine zvanično je i registrovano Udruženje za digitalizaciju i informatizaciju kulturne baštine DIGI.BA sa sjedištem u Sarajevu.

⁴⁶ <https://radiosarajevo.ba/metromahala/kultura/bili-smo-u-despica-kuci-predstava-karadoz-obilježila-75-godisnjicu-muzeja-sarajeva/534163>

ZAKLJUČAK

„Ako vjerujem u bilo što, to je samo kultura. Kultura, ako malo razmislite, uopće se ne temelji na znatiželji, već na ljubavi prema savršenstvu; kultura je znanje savršenstva. Ljudi kulture pravi su apostoli jednakosti.“

Matthew Arnold

Svaki čovjek treba da bude svjestan važnosti očuvanja kulturne baštine, ali i njene promocije kako u matičnoj državi, tako i u inostranstvu. Kulturna baština važan je segment naše prošlosti, sadašnjosti i korak ka budućnosti. Pojavom kulturnog turizma kao samog pojma u drugoj polovini 20.tog stoljeća stvaraju se pretpostavke za razvoj kulturne baštine, a samim tim su omogućena financijska sredstva turističkim posjetama i biti će usmjerena na sanaciju i očuvanje kulturne baštine. Kulturno dobro treba da jednako propagira kulturološku i estetsku vrijednost, i ne treba da bude predmet isključivo profita i komercijalizacije. O povezanosti baštine i turizma svjedoče mnoge države koje su taj segment odlično uklopile, te omogućile bogatu ponudu za posjetioce. Bosna i Hercegovina ima ogroman potencijal za razvoj kulturnog turizma, ali je bitno napomenuti da sami napredak zavisi i od političkog uređenja. Nažalost, Bosna i Hercegovina još uvijek nema formiranu politiku kulturne baštine, a ni politiku kulturnog turizma čime bi se dobio i primarni izvor financiranja baštinskih ustanova, ali i mogućnost projekata zaštite i afirmacije kulturne baštine, i povezivanja kulturne baštine sa kulturnim turizmom. Trenutno dostupni načini za promociju kulturne baštine, pored stranih ulagača i lokalnih vlasti, funkcionišu najviše putem promocija i izložbi u baštinskim ustanovama što vidimo na primjerima navedenih ustanova, naročito Zemaljskog muzeja i Zavičajnog muzeja u Travniku. Kako ni turistička zajednica na nivou države ne postoji, baštinske institucije i kantoni rade veći dio posla samostalno i trude se prilagoditi društvu i ići u korak sa tehnologijom.

21. stoljeće je vrijeme tehnologije, vrijeme dostupnosti informacija u jednoj sekundi, a način na koji se može iskoristiti jeste komunikacija sa posjetiocima i veći broj reklama. Također, iskoristiti maksimalno vrijeme društvenih mreža, sponzorirati događaje kako bi privukli veći broj posjetioca. Time bi se razvijao osjećaj za samu kulturu i tradiciju, jer danas turisti ne traže samo lokaciju, nego i popratni sadržaj, a samim tim moguće je produžiti broj noćenja i boravaka. Daljom preporukom bi se omogućio sve veći i veći broj posjetioca.

Saradnja ovih ustanova sa lokalnim zajednicama je malo bolja, no i njihovim ulaganjima bi se sve podiglo na veći nivo, te bi ujedno bili i svjedoci i učesnici u promociji naše države i jačanju kulturnog turizma, a ujedno bi podržali i male i velike biznise.

LITERATURA

- Delibašić, E., Džananović, M.(2023) *Javne politike kulture: kulturna baština i kulturni turizam*, University Press, Sarajevo
- Hamilton, F. (2003). *Tangible and Intangible Cultural Heritage*. [Online]. Dostupno na:<http://designonline.org.au/wp-content/uploads/2018/05/Cultural-Heritage.pdf>
- Hessel, A.(1977) *Povijest knjižnica: pregled od njihovih početaka do današnjih dana*, Hrvatsko bibliotekarsko društvo, Zagreb
- Klasnić, I. (2018) *Kulturni turizam*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula
- Kodrić Zaimović, L. (2021), *Baštinske studije Od moderne do postdigitalne kulture*, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo
- Kombol, T. (2006), *Kulturno naslijeđe i turizam*, Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin.
- Mičić, N. (2012) *UNESCO i kulturna baština*, Diplomski rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet
- Kožar, A.- Balta, I. *Pomoćne historijske znanosti i arhivistika*. Tuzla: Arhiv Tuzlanskog kantona; Društvo kritičara, 2004. 200
- Oršulić, O. (2017). *Kulturna baština Brodsko-posavske županije*, Diplomski rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile, Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije.
- Ovčina, I.(2020.) *Vodič kroz javne biblioteke Bosne i Hercegovine*, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo
- Rizvić, S.(2018), *Digitalna prezentacija kulturnog naslijeđa Bosne i Hercegovine*, TDP , Sarajevo
- Šošić, T. (2014). *Pojam kulturne baštine-međunarodnopravni pogled*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Split
- Tetard, F. (2004). *Cultural heritage and mobile phones*. IADIS International Conference e-Society
- Ott, M. (2011). *Towards a new era of cultural heritage: education*. Creative education.

Internet izvori:

- "Digitalne kolekcije Nacionalne i univerzitetske biblioteke". Digitalne kolekcije Nacionalne i univerzitetske biblioteke. 14. april 2020. Arhivirano s originala, 26. 4. 2020.
- Unesco.org. (2013). Introducing UNESCO. [Online]. Dostupno na: <http://uis.unesco.org/en/terms-andconditions>
- Museum definition. ICOM (International council of museums). Dostupno na: <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>
- Zakon o arhivskoj djelatnosti KS (Službene novine Kantona Sarajevo, br. 50, 15.12.2016.
- Zakon o bibliotečkoj djelatnosti. Izvorno Službeni list Republike Bosne i Hercegovine br.37/95. Dostupno na: <http://www.fmks.gov.ba/kultura/legislativa/fbih/36.pdf>.
- Zakon o muzejskoj djelatnosti. Službene novine Kantona Sarajevo, br. 13/2017. Dostupno na: <https://www.paragraf.ba/propisi/kantona-sarajevo/zakon-o-muzejskoj-djelatnost>.
- International Council of Museum <https://icom.museum/en/>
- Gazi Husrev-begova biblioteka <https://ghb.ba/>
- Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine <https://www.zemaljskimuzej.ba/>
- Arhiv Bosne i Hercegovine <https://arhivbih.gov.ba/>
- Arhiv Republike Srpske <https://arhivrs.org/>
- Zavičajni muzej Travnik <https://muzejtravnik.ba/>